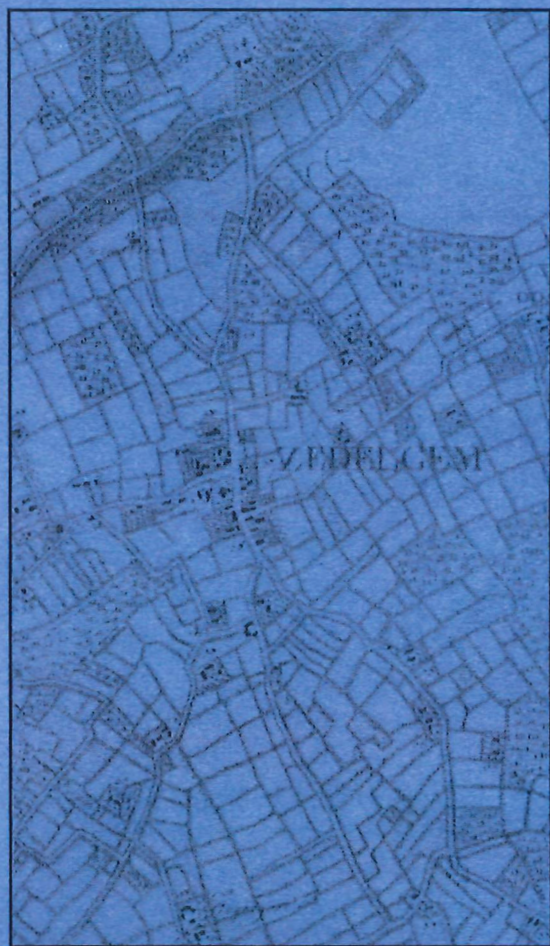

ZILLEGHEM

**DRIEMAANDELIJKS
TIJDSCHRIFT
24STE JAARGANG
NR 2
APRIL
MEI
JUNI
2003**

Verantw. Uitg.: B. Denys
Klaprozenlaan 13
8210 Zedelgem

ZILLEGHEM

HANDELINGEN VAN DE KRING
VOOR HEEMKUNDE EN GESCHIEDENIS
"PASTOOR RONSE"

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT

INHOUD

	De Boekenschat van de Familie de Schietere de Loppem - Inleiding	43
Johan Braet	Historisch verbonden met Loppem: de Familie de Schietere (de Lophem)	44
Ludo Vandamme	De Boekenliefde van een edelman: de getijdenboeken van Thomas-Lodewijk de Schietere de Lophem (1769-1824)	70

JUNI 2003 – 24ste Jaargang Nr 2

REDACTIE EN BEHEER

Bertrand Denys
Patrick Arnou
Johan Braet
Géry Cappon
Victor Deceuninck
Filip Demeyer
Jef Depuydt
André Ramon

Klaprozenlaan 13, 8210 Loppem
B.J. Lievensstraat 12, 8210 Zedelgem
Wantestraat 136, 8310 Assebroek
Patrijzenhoek 9, 8210 Zedelem
Xaverianenstraat 3, 8200 St.-Michiels
Aartrijksestraat 18, 8211 Aartrijke
Ernegemsestraat 6, 8211 Aartrijke
Prof. Nelisstraat 20, 8211 Aartrijke

Lidmaatschap: € 7,50

Rek. 001-0771018-41 of 738-1172056-27
Heemkundige Kring "Pastoor Ronse"
Zedelgem

Secretariaat:

A. Ramon, Prof. Nelisstraat 20, 8211 Aartrijke
Tel.: 050 / 20 94 95 – Fax: 050 / 20.94.95

Abonnementen:

P. Arnou, B.J. Lievensstraat 12, 8210 Zedelgem
Tel.: 050 / 20 98 58 – Fax: 050 / 20 95 01

Studies verschijnen in "Zilleghem" of uittreksels daarvan, mogen niet gebruikt noch aangehaald worden zonder te verwijzen naar dit tijdschrift en de auteur.

Ieder auteur is verantwoordelijk voor de inhoud van zijn artikels

Verantw. Uitgever: Bertrand Denys, Klaprozenlaan 13, 8210 LOPPEM

DE BOEKENSCHAT VAN DE FAMILIE DE SCHIETERE DE LOPHEM

Inleiding

Tijdens de millenniumovergang 2000/2001, alweer tweeënhalf jaar geleden, liep in de openbare bibliotheek van Zedelgem de tentoonstelling *Beernem, Oostkamp, Zedelgem ... een historisch boekenlandschap*.¹ Deze tentoonstelling was in meerdere opzichten merkwaardig. Ze was het eerste educatieve project van het nog jonge samenwerkingsverband tussen de openbare bibliotheken van Beernem, Oostkamp en Zedelgem. Om die reden trouwens was de tentoonstelling opgevat als een thematisch drieluik, waarbij elk luik om beurten te bezichtigen was in de drie bibliotheken. Niet alleen de formule was origineel, ook inhoudelijk had deze boekententoonstelling verrassend veel te bieden, onder meer vanuit het oogpunt van de plaatselijke geschiedenis.

Zo was er bijvoorbeeld in het luik “Boeken lezen op het Brugse platteland” aandacht voor enkele kostbare getijden- en gebedenboeken die afkomstig waren uit de privé-bibliotheek van Thomas-Lodewijk de Schietere de Lophem (1769-1824) en die na zijn overlijden in 1824 bij testament werden geschonken aan de stadsbibliotheek van Brugge. Het betreft een schitterende collectie van 16 verluchte handschriften die overwegend dateren uit de late Middeleeuwen (15e - begin 16e eeuw), meteen de laatste grote bloeitijd van de handschriftelijke boekproductie. Deze boekenschat illustreert de verfijnde bibliofiele smaak van de familie de Schietere, en in het bijzonder van Thomas-Lodewijk de Schietere de Lophem, de laatste heer van Loppem.

Rond dit thema van “de handschriftelijke boekenschat van de familie de Schietere de Lophem” presenteren wij thans twee bijdragen, die van deze aflevering van *Zilleghem* als het ware een themanummer maken. In de eerste bijdrage brengt Johan Braet, gemeentearchivaris, een overzicht van de familiegeschiedenis de Schietere, die sinds de 16^e eeuw nauw verbonden is

¹ VANDAMME, LUDO e.a. *Beernem, Oostkamp, Zedelgem ... een historisch boekenlandschap. Tentoonstellingsgids* (1 december 2000 – 3 februari 2001). (S.l.), 2000, 32 p

met de geschiedenis van Loppem. De tweede bijdrage, van de hand van Ludo Vandamme, beheerder van het Historisch Fonds van de Brugse stadsbibliotheek, bespreekt, deels op basis van nieuw archiefonderzoek, de collectie middeleeuwse getijden- en gebedenboeken.

De Redactie.

HISTORISCH VERBONDEN MET LOPPEM: DE FAMILIE DE SCHIETERE (DE LOPHEM)

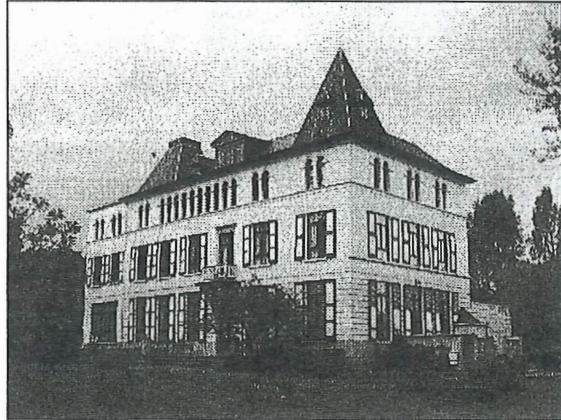
Johan Braet

De geschiedenis van Loppem is onlosmakelijk verbonden met de familie de Schietere (de Lophem).¹ Ruim drie en een halve eeuw bezat deze adellijke familie het landgoed Ter Loo, dat nu eens diende als zomerverblijf, dan weer als vaste residentie. Meer dan een familiaal statussymbool was dit kasteel ook het werkelijke centrum van de lokale, heerlijke macht binnen de

¹ De hier voorliggende bijdrage is niet gebaseerd op nieuw archiefonderzoek, maar is bedoeld als een synthese van de bestaande literatuur, met sterke aandacht voor de plaatselijke geschiedenis (Loppem en Zedelgem). Over dit thema werd reeds heel wat gepubliceerd. In de eerste plaats konden we putten uit de degelijke familiegeschiedenis door DE SCHIETERE DE LOPHEM, ALBERT. *Histoire de la famille de Schietere*. (Tablettes des Flandres, recueil 9). Brugge, 1968, 480 p. Zij vervangt oudere genealogische studies zoals die van GAILLARD, J. *Bruges et le Franc, ou la magistrature et leur noblesse*, III, 305. Voor aanvullende gegevens konden we terecht in twee dorpsgeschiedenissen van Loppem: D'H(OOP), F(ÉLIX)-H(ENRI). *Loppem: histoire et description de ce village et de la seigneurie de ce nom*. Brugge, 1873, 182 p.; en vooral VERVENNE, ALBAN & ALBERT DHONT. *Geschiedenis van Loppem*. Loppem, Heemk. Kring van Loppem, 1974, 176 p. In al deze studies werd onder meer geput uit het omvangrijke familiearchief, dat in twee keer werd gedeponneerd in het Rijksarchief te Brugge. Een summiere inventaris van een schenking uit 1988 werd opgesteld door TANGHE, G. *Inventaris van het archief de Schietere de Lophem (1988)*. Brussel, 1992 (Rijksarchief te Brugge, Toegangen in beperkte oplage, 92). Een eerdere schenking van rond 1930 werd onlangs grondig geïnventariseerd door NUYTENS, MICHEL. *Inventaris van archief van de families de Schietere, van Caloen, de Beaucourt de Noortvelde en aanverwante families (schenking van Caloen)*. Brussel, 1999. (Rijksarchief te Brugge, Inventarissen, 39).

oude 'parochie' Loppem. Tijdens de 17^e en de 18^e eeuw leverde de familie de Schietere zonder onderbreking de dorpsheer en domineerde zij het leven te Loppem, in even sterke mate als de familie van Caloen haar stempel zou drukken op het Loppem van de 19^e en een groot deel van de 20^e eeuw.

De historische wortels van de familie de Schietere liggen evenwel niet in Loppem, maar in de streek van Oudenaarde en Waregem. De stamboom gaat in rechte, mannelijke lijn terug tot het einde van de 13^e eeuw, nl. tot een zekere **Goesin de Schietere**, die zeer waarschijnlijk in Wortegem woonde. Zijn kinderen (alsook talrijke van hun nazaten) waren poorters van de baronnie van Pamele. Zijn kleinzoon **Lauwereyns de Schietere** verwierf vóór 14 december 1429 de heerlijkheden van Avegeers (te Anzegem) en Voorde (te Waregem). Tot het begin van de 18^e eeuw bleven deze heerlijkheden in handen van de familie.

*Het kasteel van
Ter Loo,
anno 2003*

Een achterkleinzoon van Lauwereyns, nl. **Daniël de Schietere** (ca. 1504-1560), verhuisde rond 1528 naar Brugge. In 1532 ruilde hij het poorterschap van Pamele in voor dat van Brugge. Ook hij was heer van Avegeers en Voorde, maar hij maakte vooral fortuin dankzij de koophandel (o.a. verkoop van nagels, import van teer uit het Balticum, kaashandel). Het hoge aanzien dat hij in Brugge genoot, blijkt uit de functies die hij er

bekleedde: deken van het koopliedengilde en het ambacht der zijdereders, hoofdman van het Sint-Janszestendeel, schepen van de stad Brugge en 'sire' van de schuttersgilde Sint-Joris. Hij bewoonde sinds 1556 een prachtige renaissancewoning op de Mallebergplaats, genaamd *Onse Vrouwe van Montserrat* (waarvan op vandaag alleen nog de toegangspoort bestaat in de Boomgaardstraat – zie fig. hiernaast), en zoals het een welgestelde stedeling paste, bezat hij ook een uitgestrekt

buitenverblijf met een 'huis van plaisance' in het Brugse ommeland, namelijk het goed Ter Loo in Loppem.² Daniël de Schietere had dit buitengoed in 1551 aangekocht van de zeven kinderen (waarvan er op dat moment nog vier minderjarig waren) van de Brugse makelaar Jacob Bane, die in 1550 was overleden. De koop omvatte 165 gemeten en 125 roeden of ruim 73 ha land, gesitueerd in Loppem en Zedelgem, waarvan ongeveer 33 ha in volle eigendom en de overige

40 ha in leen werden gehouden. Het ging hierbij in feite om drie verschillende leengoederen, nl. *Ter Loo* (Loppem) en

² De 'Onse Vrouwe van Montserratpoort' werd in 1874-1876 overgebracht naar de Boomgaardstraat om te dienen als ingangspoort van de Rijksmiddelbare Jongensschool; zie hierover RAU, JAAK A. *De "Onse Vrouwe van Montserratpoort" te Brugge*, in: *Brugs Ommeland*, XXXI, 1-2, maart-juni 1991, 65-84. Over het goed Ter Loo, zie vooral VERVENNE, ALBAN. *Oude hoeven, herbergen en molens en hun bewoners te Loppem*. Loppem, Heemk. Kring van Loppem, 1976, 65-68.

Zeghebroeck (Zedelgem, palend aan Ter Loo³), beide afhankelijk van het prinselijk leenhof van de Burg van Brugge, en *Coudenburgh* (Zedelgem, omgeving Zuidwege), een achterleen van de heerlijkheid van Praet in Oedelem.

In de bewuste koopakte (1551) was er nog geen sprake van een 'huis van plaisance' op het domein Ter Loo, enkel van een hofstede waarvan de gebouwen twee eeuwen later zouden verdwijnen bij de aanleg van de Torhoutsesteenweg. We mogen veronderstellen dat Daniël de Schietere zelf het buitenverblijf of kasteel liet bouwen: het staat immers wel al vermeld in de boedelinventaris, opgemaakt na zijn overlijden in 1560. Uit diezelfde inventaris blijkt ook dat het gehele domein toen 190 gemeten of 84 ha uitgestrekt was. Tijdens de 17^e en 18^e eeuw werd het domein Ter Loo nog aanzienlijk uitgebreid: in 1690 was het allodiale grondbezit (d.i. niet in leen maar in volle eigendom) aangegroeid tot 131,5 ha. In 1786 bedroeg het totale grondbezit van de familie (inclusief de lenen) te Loppem en Zedelgem zelfs ruim 251 ha.⁴

De enige zoon van Daniël, **Jan de Schietere** (ca. 1535-1575), erfde Ter Loo, maar hij stierf op vrij jonge leeftijd. Hij was gehuwd met Catharina de Damhouder, een dochter van de beroemde Brugse rechtsgeleerde Joos de Damhouder.

Jan de Schietere (ca. 1535-1575), detail uit het schilderij *Feestmaal te Brugge* door Antoon Claeissens, 1574 (Groeningemuseum, Brugge)

³ CAPPON, GÉRY. *Het leen ter Zaggebroeck in Zedelgem (1325-1795) en het zesde begin van de ommeloper uit 1674*, in: *Zilleghem*, XIX, 1, maart 1998, 3-19.

⁴ DE SCHIETERE DE LOPHEM, ALBERT, *o.c.*, 351 en 384.

Na zijn overlijden kreeg zij de volle verantwoordelijkheid voor de opvoeding van de vijf minderjarige kinderen die op dat moment nog in leven waren. Op de koop toe stond de oorlog voor de deur: de godsdiensttroebelen ('Geuzentijd'), de opstand tegen Spanje en de scheuring van de Nederlanden maakten van het laatste kwart van de 16e eeuw één van de rampzaligste periodes uit onze nationale geschiedenis. Ook de familie de Schietere, die bekend stond om haar gehechtheid aan het rooms-katholicisme en aan de Spaanse monarchie, had het in die woelige tijden niet altijd even gemakkelijk. Zeker is dat het buitenverblijf te Loppem sinds 1582 niet meer bewoond was en in 1585 door de geuzen werd "gheplunderd en beroofd". Wat overbleef van de inboedel werd in veiligheid gebracht in de stadswoning op de Mallebergplaats. Hoogst waarschijnlijk lag ook het neerhof te Loppem er gedurende vele jaren verlaten bij. Omwille van de heersende onveiligheid stuurde Catharina reeds vóór 1582 haar oudste drie zoons voor hun studies naar Spanje (universiteit van Salamanca). Toen Catharina in 1583 overleed, waren de vijf kinderen nog altijd minderjarig.

Het was de oudste zoon **Joos de Schietere** (1561-1624) die Ter Loo erfde, maar waarschijnlijk was dit buitengoed niet bepaald zijn grootste zorg, ook niet nadat de ergste troebelen in onze streek achter de rug waren. Tot 1591 verbleef hij overwegend in het buitenland (Frankrijk, Italië, Spanje), nadien was hij jarenlang verbonden aan het hof en vocht hij mee in diverse campagnes van Spanje tegen de Noordelijke Nederlanden. Na zijn huwelijk met Petronilla Damman in 1599 vestigde hij zich op het kasteel Nieuwgoed in Petegem (bij Deinze). Zijn belangrijkste ambt was dat van hoogpointer van de kasselrij Kortrijk, een ambt dat ook verschillende van zijn nazaten nog zouden bekleden. Naast de heerlijkheden van Avegeers en Voorde verwierf hij door erfenis en aankoop ook nog de

heerlijkheden van Maelstaple, Eeckhouts, Drie Manschepen en Hauweelsche.⁵

Na het overlijden van Joos de Schietere werd Ter Loo toebedeeld aan de tweede zoon Philip (1610-1633), maar door diens vroege dood ging dit domein uiteindelijk toch naar de oudste zoon Karel. **Karel de Schietere** (1608-1675) leek aanvankelijk bestemd voor het priesterschap: nog vóór zijn vijftiende ontving hij te Gent de kruisschering en werd hij

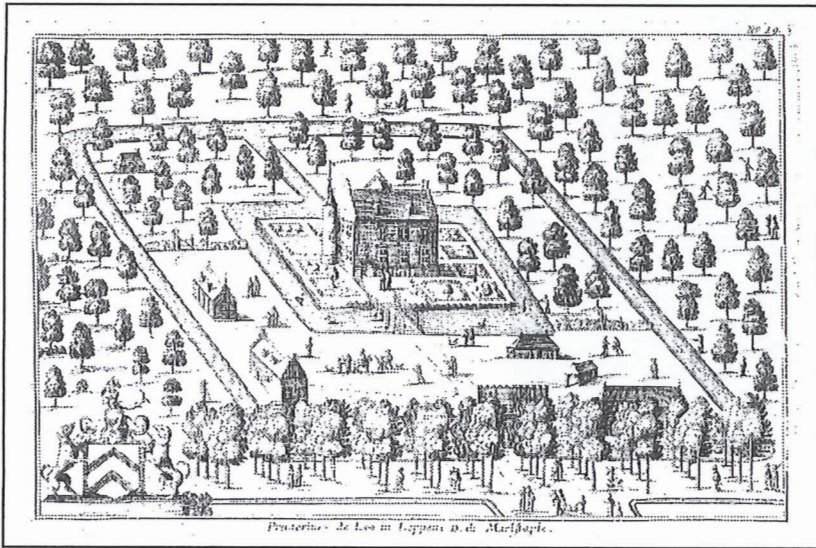
*Ridder Karel de Schietere,
heer van Loppem en Den
Houtschen, 1608-1675
(Familiecollectie)*

kanunnik van de Sint-Pieterskerk te Middelburg (Oost-Vlaanderen).⁶ Maar reeds drie jaar later verzaakte hij aan zijn prebende en begon hij een militaire loopbaan in dienst van de Spaanse koning. Hij nam deel aan talrijke veldslagen en werd

⁵ Ibid., 311-312. Een 'hoogpointer' was een hoge belastingsambtenaar. De heerlijkheden Maelstaple en Eeckhouts waren gelegen in Ruiselede; Drie Manschepen was een 'vliegende' heerlijkheid met drie achterlenen in Poeke; Hauweelsche strekte zich uit over de parochies Wingene, Tielt, Pittem, Ruiselede, Zeveren, Dentergem en Markegem.

⁶ Omdat deze kerk in puin lag, vond de ceremonie van zijn aanstelling als kanunnik plaats in de Sint-Donaaskerk te Brugge.

hiervoor in 1641 persoonlijk geridderd.⁷ Net zoals zijn vader werd hij hoogpointer van Kortrijk (1662). Toch richtte hij zijn aandacht ook heel nadrukkelijk op Loppem. De oudste afbeelding van het kasteel Ter Loo dateert trouwens uit de tijd van Karel de Schietere en toont ons een zorgvuldig onderhouden domein, waar alle sporen van vroegere plundering of vernieling zijn uitgewist. Het betreft de bekende gravure die verscheen in deel I van Antonius Sanderus' *Flandria Illustrata* (1641). We zien een prachtig landgoed met dubbele omwalling. Centraal staat een groot herenhuis dat wordt geflankeerd door een ronde hoektoren. Rondom het huis is een

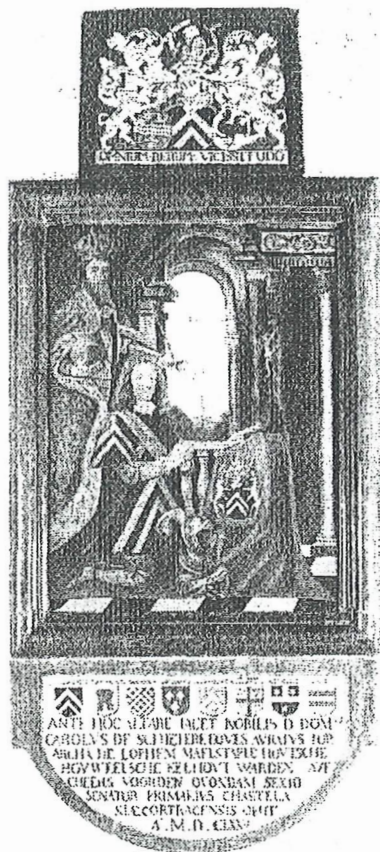

Het kasteel Ter Loo te Loppem, buitenverblijf van de familie de Schietere. Gravure uit Antonius Sanderus' Flandria Illustrata' (1641)

geometrische tuin aangelegd, tussen de beide wallen bemerken we

⁷ Over de adellijke titels binnen de familie de Schietere, zie DUERLOO, LUC & PAUL JANSSENS. *Wapenboek van de Belgische adel van de 15de tot de 20ste eeuw*. Brussel, Gemeentekrediet, 1992, dl. N-Z, 446-447 en plaat 1512 en 1513.

verspreide dienstgebouwen en wellicht een boomgaard. De stenen toegangspoort (met kantelen) en de voorgevel geven uit op de huidige achterzijde. Inderdaad, door de aanleg van de Torhoutsesteenweg (1751-1754) is het kasteel sindsdien met zijn achterzijde aan de nieuwe hoofdweg komen te liggen.⁸

Dat Karel de Schietere zich nauw met Loppem verbonden voelde, blijkt uit allerlei gegevens. Zo kocht hij na 1655 verschillende kleine lenen te Loppem, samen 34 gemeten groot, waaronder de 'ammanie' of 'Hiltgeweere' van Loppem, afhankelijk van het Hof van Zedelgem. Verder kocht hij nog uitgestrekte heidegronden, bossen en vijvers in het noorden van de 'parochie' (omgeving Ciezen).⁹

In tegenstelling tot de vorige eigenaars verkoos hij de hofstede Ter Loo niet te verpachten, maar zelf voor eigen rekening uit te baten met behulp van enkele

Grafmonument van ridder Karel de Schietere, heer van Loppem en Den Houtschen (1608-1675)

Zie hierover DECEUNINCK, VICTOR. *De aanleg van de weg Brugge-Tornhout*, in: *Zilleghem*, XXII, 1, maart 2001, 3-20. (met kaartfragment Ter Loo op p. 12).

⁹ Men vergelijk DE SCHIETERE DE LOPHEM, ALBERT, *o.c.*, 343 met: VERVENNE, ALBAN & ALBERT DHONT, *o.c.*, 71 en 105.

dienstknechten.¹⁰ Zeer betekenisvol is verder dat hijzelf, als eerste lid van de familie de Schietere, werd begraven in de kerk van Loppem, voor het oude Sint-Maartensaltaar (1675). Nog tijdens zijn leven had hij daar een witte, marmeren grafplaat met zijn geschilderd portret laten aanbrengen. Dit grafmonument is tot op heden te bewonderen in de kerk van Loppem¹¹. Ook de bouw van een familiekapel nabij het kasteel Ter Loo dateert van rond die tijd: op 28 april 1671, enkele dagen voor haar dood, reserveerde Karels jongste dochter Joanna de Schietere (1652-1671) in haar testament de som van 60 pond groten voor de oprichting van deze kapel, “omme aldaer ghedaen te worden missen van requiem tot laefenisse van mijn siele, van mijn vader ende moeder, susters ende broeders en van alle geloovige zielen”.¹²

Indien de naam van Karel de Schietere blijvend met Loppem verbonden is, dan is dat echter vooral omdat hij, als eerste, heer van Loppem en Den Houtschen werd. De beide heerlijkheden kon hij in 1657 aankopen. Den Houtschen werd op 26 februari van dat jaar op een publieke veiling voor 1.250 pond gr. toegewezen aan Nicolaas de Schietere¹³, die de heerlijkheid kort daarna doorverkocht aan zijn broer Karel. Enkele maanden later, op 13 juni, verwierf Karel de Schietere ook de nieuw opgerichte heerlijkheid Loppem, die door de Spaanse Kroon

¹⁰ Uit de boedelinventaris, opgemaakt na zijn overlijden in 1675, blijkt merkwaardig genoeg het bestaan van een “brauwery met het brauwham, de ketel en een cuype”. Zie VERVENNE, Alban, *Oude hoeven...*, 66.

¹¹ MEULEMEESTER, JEAN-LUC. *Het schilderijenpatrimonium van de Sint-Martinuskerk in Loppem*, in: WERKGROEP “KERK VAN DE MAAND”. *De Sint-Martinuskerk te Loppem*, 1996, 25-27.

¹² De thans nog bestaande kapel nabij Ter Loo werd pas in 1847 gebouwd door de familie de Schietere de Lophem. Zie DEGRANDE, VALENTIN. *Inventarisatieproject straat- en veldkapellen Groot-Zedelgem. Deel III: kapellen in Loppem*, in: *Zilleghem*, XXIII, 3, sept. 2002, 115.

¹³ Nicolaas de Schietere (1618-1661) huwde met zijn nicht Anna-Francisca de Damhouder en werd zo de stichter van de familietak de Schietere de Damhouder.

openbaar te koop was gesteld.¹⁴ Ditmaal telde hij 4.000 pond gr. neer.

Den Houtschen (of het 'Houtsche' of Houtland) was één der belangrijkste en meest prestigieuze heerlijkheden, afhankelijk van het leenhof van de Burg van Brugge. Deze heerlijkheid omvatte geen 'fancier' (leengronden), maar wel een eigen rechtsmacht (nl. de 'lagere' jurisdictie voor kleinere misdrijven) en een hele resem van heerlijke rechten, die werden uitgeoefend over een groot maar versnipperd grondgebied dat zich uitstrekte over de zuidelijke helft van Loppem (664 ha) en bepaalde delen van Zedelgem, Aartrijke, Torhout, Zwevezela, Oostkamp, Wingene, Ruddervoorde, Koolskamp, Sint-Joris, Beernem, Maldegem, Sint-Laureins en Aardenburg. Voorbeelden van heerlijke rechten waren het recht op 'schouwing' van wegen en waterlopen, het gruitrecht, het molenrecht, de stokhouderij, het plantrecht langs wegen, het recht op confiscatie van bastaardgoederen, het recht om een konijnenwarande te houden, enz. Voor de lagere jurisdictie beschikte Den Houtschen over

¹⁴ De verkoop van ambten, heerlijkheden en lenen was een veel gebruikte methode van het Spaanse overheid om de schatkist te spijzen. Dit gegeven speelde zowel bij Loppem als Den Houtschen een rol. Den Houtschen was tot 1558 grafelijk bezit, afhankelijk van de Burg van Brugge. In dat jaar stond koning Philips II van Spanje, als graaf van Vlaanderen, de heerlijkheid af aan een schuldeiser van de kroon, nl. ridder Cornelis van der Eycken, heer van Sint-Joris. In 1650 kon Pieter Blomme, heer van Campaigne, Den Houtschen overkopen, maar toen bij zijn overlijden zijn nalatenschap deficitair bleek, werd Den Houtschen in 1657 opnieuw publiek te koop aangeboden. Pieter Blomme werd te Loppem begraven in het koor naast het hoofdaltaar. De oude dorpsheerlijkheid Loppem ten Vryen vond haar oorsprong in de Middeleeuwen en was verbonden met het Hof van Steelant (waarvan tot op heden nog het neerhof bestaat, aan het begin van de Rijselsestraat). Door de afsplitsing van diverse achterlenen die langzaamaan weggroeiden van de heerlijkheid, verviel Loppem ten Vryen tot een gewoon, klein leen zonder rechtsmacht. De titel van "heer van Loppem" geraakte dan ook rond het begin van de 15^e eeuw in onbruik. In 1657 besliste de Spaanse Kroon echter om de heerlijkheid van Loppem opnieuw op te richten, ditmaal zonder fancier, en deze publiek te koop te stellen.

een schepenbank of 'vierschaar' die recht sprak volgens haar eigen gewoonterecht of 'costume'. Voor het bestuur was er voorts een baljuw, een burgemeester, een griffier (secretaris), een 'wegknecht' en een 'trompenier' (amman).

Ook de heerlijkheid Loppem hing af van het leenhof van de Burg van Brugge. Ze omvatte evenmin een foncier, maar enkel een vergelijkbare reeks heerlijke rechten die mochten worden uitgeoefend in de noordelijke helft van Loppem (732 ha), met uitzondering van wat heide- en boslanden in het uiterste noorden (52 ha in de omgeving van Valkenbos en Aandekooi), die bij de heerlijkheid Tillegem behoorden. Ook het auditierecht over de kerk- en disrekeningen kwam toe aan de heer van Loppem, wat weldra leidde tot een ernstig conflict met de geestelijke overheden, nl. de kanunniken van Sint-Donaas en de deken van Torhout, die hem dit recht betwistten. In het proces dat Karel de Schietere in 1659 tegen hen aanspande bij de Raad van Vlaanderen te Gent, haalde hij het gelijk aan zijn kant.

Door de aankoop van beide heerlijkheden versterkte de familie de Schietere uiteraard in aanzienlijke mate haar lokale machtsbasis. Naast uitgestrekte grondbezittingen (zowel in leen als in eigendom) beschikte de familie nu ook over een uitgebreide rechtsmacht die zij kon laten gelden op nagenoeg het hele grondgebied van Loppem. Het kasteeldomein Ter Loo werd zodoende de facto de zetel van de lokale openbare macht.

Rouwbord van Boudewijn de Schietere (1655-1690), geschilderd door Jacob Maleyse (Sint-Martinuskerk, Loppem)

Boudewijn de Schietere

(1655-1690), de enige zoon van Karel, volgde zijn vader op als heer van Loppem en Den Houtschen. Hij woonde in de Steenstraat te Brugge, maar liet zich inschrijven als vrijlaet, om zo schepen van het Brugse Vrije te kunnen worden. Hij breidde het allodiale grondbezit van Ter Loo uit tot 131,5 ha en ook elders in de ‘parochie’ kocht hij onroerend goed op, o.a.

een hoevetje van 11,5 gemeten te Loppem en Zedelgem (‘t Waterke’) en in 1677 de ‘Plaetsemolen’ (langs de Molendreef te Loppem). Hij huwde met Marie-Anna de Gayaffa, dochter van een Spaanse markies met hoge functies in het leger. Na het vroege overlijden van Boudewijn hertrouwde zij met Augustijn de Grootte, bijgenaamd Brederode, die optrad als “moderne heere” van Loppem, zolang de acht kinderen van Boudewijn nog minderjarig waren. Boudewijn de Schietere werd bijgezet in het graf van zijn vader in de kerk van Loppem. Zijn ‘obit’ (ruitvormig, geschilderd rouwbord), met de wapens van de beide echtelieden en hun 32 kwartierwapens, wordt tot op vandaag bewaard in de familiekapel. Ook de wapenspreuk van de familie de Schietere is erop aangebracht: “Omnium rerum vicissitudo” (“De wisselvalligheid van alle dingen”).¹⁵

¹⁵ DE SCHIETERE DE LOPHEM, ALBERT, *o.c.*, 350 en ill. 41; EECKEMAN, WILLY. *Graf- en gedenkschriften Sint-Martinuskerk Loppem, Brugge*, Vlaamse Vereniging voor Familiekunde, s.d., 34 en 44.

De volgende heer van Loppem en Den Houtschen was **Frans de Schietere** (1683-1748), de oudste zoon van Boudewijn. Ook hij was een heer van aanzien. Zo was hij meermaals schepen en burgemeester van het Brugse Vrije, nl. voor het Noordkwartier. Naast de heerlijkheden die hij erfde van zijn vader, erfde hij o.m. van zijn nicht Anna-Theresa de Seclyn nog diverse lenen en vooral de belangrijke heerlijkheden van Kaprijke en Heine.¹⁶ Desondanks kwam Frans de Schietere in financiële moeilijkheden. In 1716 moest hij daarom de heerlijkheid van Voorde, waarop beslag was gelegd, verkopen. Twee jaar later zag hij zich genoodzaakt om ook de heerlijkheden van Maelstaple, Hauweelsche, Eeckhouts en Drie Manschepen van de hand te doen, doch zijn jongere broer **Philip-Karel de Schietere** (1686-1755), schout van de stad Brugge, kon ze terugkopen en zo binnen de familie houden. Maar daarmee waren de problemen nog niet van de baan: ook de heerlijkheid Den Houtschen die sinds 1725 was belast met een hypotheek, werd in 1732 aangeslagen en openbaar te koop gesteld. Opnieuw was het zijn broer Philip-Karel die dankzij zijn 'recht van naardede' de heerlijkheid kon aankopen en zo de nieuwe heer van Den Houtschen werd. Vanaf dat moment tot aan de Franse revolutie waren de heerlijkheden van Loppem en Den Houtschen in verschillende handen (maar wel nog steeds binnen dezelfde familie!).¹⁷

¹⁶ De heerlijkheid van de Stad en het Vrije van Kaprijke was één van de zes 'contribuante' heerlijkheden van de Burg van Brugge en genoot in die hoedanigheid een hoge mate van zelfstandigheid, met o.a. een eigen schepenbank voor de hogere, middele en lagere rechtspraak, zowel voor criminele als burgerlijke rechtzaken. De rechtsmacht en de uitgebreide rechten van het Hof van Heine strekten zich uit over een groot heidegebied dat verspreid lag over Eeklo en Kaprijke.

¹⁷ Na het overlijden van zijn broer Frans in 1748 voerde ook Philip-Karel de Schietere de beide titels van heer van Loppem en Den Houtschen. Wellicht meende hij hiertoe gerechtigd te zijn omdat zijn beide zoons, aan wie Philip-Karel de heerlijkheid van Loppem achtereenvolgens had toebedeeld (eerst aan Karel-Albert, daarna aan Thomas-Augustijn), op dat moment nog minderjarig waren?

Frans de Schietere (1683-1748) en zijn echtgenote Maria-Florentia de Roisin (1685-1739) stierven allebei te Loppem en werden begraven in de Sint-Martinuskerk. Hun graftombe (1748) bevond zich oorspronkelijk in de zgn. 'zielkenskapel', die hij in 1719 voor de broederschap van de gelovige zielen had laten aanbouwen tegen de zuidelijke zijmuur van de kerk, maar werd in 1872 overgebracht naar de nieuw gebouwde familiekapel, achteraan in de kerk. Op deze monumentale graftombe zijn twee merkwaardige taferelen in gepolychromeerd beeldhouwwerk te zien: bovenaan een allegorische voorstelling van de Tijd en de Dood, onderaan een Heilig-Graftafereel.

Omdat de twee kinderen uit het huwelijk van Frans de Schietere met Maria-Florentia de Roisin allebei op zeer jonge leeftijd waren gestorven, had Frans enkele jaren voor zijn dood beslist om zijn bezittingen reeds 'onder levenden' te schenken aan de kinderen van zijn broer Philip-Karel en diens echtgenote Marie-Alexandrina de Fraula (1697-1780). Zo schonk hij al in 1740 de heerlijkheid van Loppem aan de oudste zoon Karel-Albert de Schietere, maar vijf jaar later, in 1745, werd reeds een nieuw akkoord gesloten waarbij Karel-Albert de heerlijkheid van Kaprijke kreeg toegewezen, op voorwaarde dat hij afstand deed van de heerlijkheid van Loppem ten voordele van zijn jongere broer Thomas-Augustijn. Deze twee schenkingen vormden een belangrijk keerpunt in de familiegeschiedenis. Niet alleen de heerlijkheden van Loppem en Den Houtschen gingen voortaan aparte wegen, ook in de familienaam kwam het tot een opsplitsing: de nakomelingen van Karel-Albert zouden voortaan de naam 'de Schietere-Caprycke' dragen, terwijl Thomas-Augustijn stichter werd van de familietak 'de Schietere de Lophem'.

Karel-Albert de Schietere (1724-1801) mocht zich de laatste heer van Den Houtschen noemen. Hij woonde te Brugge in de Langestraat, vanaf 1768 in de Oude Burg. Reeds op zijn 25ste

Karel-Albert de Schietere, heer van Den Houtschen, voogd van het Sint-Janshospitaal, 1742-1801 (Apotheek Sint-Janshospitaal, Brugge)

werd hij schepen van Brugge. Daarnaast had hij als hoogpointer van de kasselrij Kortrijk ook een zitje in de Staten van Vlaanderen. Daar koos hij de zijde van het conservatieve verzet tegen keizer Jozef II, wiens radicale hervormingen een bedreiging vormden voor de talrijke privileges en de heerlijke rechtsmacht van de lokale machtigen. Tijdens de Brabantse Omwenteling (1789-90) was hij afgevaardigde in de Staten-Generaal, die op 7 januari 1790 de Republiek der Verenigde Nederlandse Staten (*Etats Beligues Unis*) uitriep. Tijdens die korte periode van onafhankelijkheid (tot november 1790) was hij 'burgemeester van de schepenen' van Brugge.¹⁸

Na de val van de republiek lieten de teruggekeerde Oostenrijkers de oude orde weliswaar meer met rust, maar of Karel-Albert de Schietere daarom ook ingenomen was met hun terugkeer, is twijfelachtig. Alleszins valt het op dat hij tijdens de

¹⁸ Tot het einde van het ancien régime telde de Brugse stadsmagistraat twee burgemeesters: de 'burgemeester van de schepenen' die de stedelijke schepenbank voorzat, en de minder machtige 'burgemeester van den corpse' die hoofd was van de stadsraden en als een soort vrede- en politierechter bijdroeg tot de ordehandhaving.

eerste Franse bezetting (nov. 1792-maart 1793) diverse bestuursfuncties uitoefende en mee rond de Vrijheidsboom danste, die op 8 december 1792 op de Markt van Brugge werd geplant. Toen de Oostenrijkers in maart 1793 voor de tweede keer het land heroverden, namen zij blijkbaar weinig of geen aanstoot aan de vroegere houding van Karel-Albert de Schietere: hij werd immers opnieuw benoemd tot burgemeester van de schepenen. Hij was trouwens de allerlaatste om dit ambt te bekleden, want al in juni 1794 was het opnieuw de beurt aan de Fransen om ons land te bezetten, ditmaal voor langere tijd (tot 1814). In 1795 lijfden zij het land in bij Frankrijk en schaften zij het feodale stelsel af, met alle eraan verbonden ambten, rechten en privileges. Uiteraard kwam hiermee ook een einde aan het bestaan van de heerlijkheid Den Houtschen. Voor Karel-Albert de Schietere was de tweede Franse inval het sein om het politieke toneel te verlaten. Wel werd hij tijdens zijn laatste levensjaren nog voogd van het Sint-Janshospitaal en eerste voorzitter van de in 1797 opgerichte Commissie der Burgerlijke Godshuizen. Omwille van die beide functies hangt tot op vandaag zijn geschilderd portret in de apotheek van het Sint-Janshospitaal.¹⁹ Karel-Albert de Schietere was gehuwd met de Brugse Maria-Johanna de Crits (1736-1813). Hun nakomelingschap bestond uit vijf kinderen, vijf kleinkinderen en één achterkleinkind met de familienaam 'de Schietere-Caprycke'. De laatste naamdrager overleed in 1860.

De heerlijkheid van Loppem was, zoals hierboven beschreven, in 1745 in handen gekomen van **Thomas-Augustijn de Schietere** (1734-1786). Ook hij woonde te Brugge, waar hij meermaals raadslid en schepen was. Toch voelde hij zich heel sterk met Loppem verbonden. Hij was gehuwd met Marie-Anne

¹⁹ DE SCHIETERE DE LOPHEM, ALBERT. *Iconographie brugeoise: I. L'hôpital St-Jean*, in: *Tablettes des Flandres*, 2^e ed., IV, 1951, 280-282 en ill. 6 (269); *Sint-Janshospitaal Brugge 1188/1976* (Catalogus tentoonstelling C.O.O. Brugge, 5 juni-31 aug. 1976). Brugge, 1976, II, 537 en 539.

Anchemant (1744-1771), de laatste overlevende van een adellijk Boergondisch geslacht dat twee eeuwen vroeger te Loppem nog het kasteel Breda (langs de Rijselsestraat, achter de hoeve De Rode Poort) had bewoond. Marie-Anne Anchement was de erfgename van o.a. uitgestrekte landgoederen te Loppem, die zij door haar huwelijk uiteraard toevoegde aan het familievermogen. De echtelieden zijn vooral bekend gebleven als weldoeners van de Loppemse parochiekerk. Zo schonken zij enkele zilveren kunstvoorwerpen, die ook nu nog tot de topstukken van de Loppemse kerkschat behoren, o.a. een altaarcarrillon van Antwerpse makelij uit 1698-99 en twee meesterwerken van de Brugse edelsmid Andreas Petyt uit 1768, nl. een zonnemonstrans met voorstelling van de verheerlijking van Christus op de berg Tabor, en vooral het kostbare reliekschrijn met borstbeeld van Sint-Martinus.²⁰ Marie-Anne Anchemant overleed erg jong en werd begraven te Brugge (kerkhof van Onze-Lieve-Vrouw), Thomas-Augustijn werd volgens zijn laatste wens begraven te Loppem. Binnen in de kerk, hoog tegen de rechterbeuk, werd een prachtig witmarmeren grafmonument ingemetseld tot gedachtenis van het echtpaar.

Het was de enige zoon **Thomas-Lodewijk de Schietere de Lophem** (1769-1824) die de heerlijkheid van Loppem én het kasteelgoed Ter Loo erfde. Hij was nog geen 17 jaar toen hij dienst nam in het Oostenrijkse leger. In juni 1788 promoveerde hij tot vaandrig van het vierde infanterieregiment “de Teutschmeistre”. Met dit regiment nam hij deel aan het beleg van Gradiska en Belgrado tegen de Turken. In tegenstelling tot zijn oom Karel-Albert bleef hij tijdens de woelige revolutiejaren

²⁰ VERVENNE, ALBAN & ALBERT DHONT, *o.c.*, 1974, 116-117; VERVENNE, ALBAN. *De parochie Sint-Martinus te Loppem en haar pastoors van 1300 tot heden*. Loppem, Heemk. Kring van Loppem, 1980, 75; MARÉCHAL, DOMINIQUE. *Meesterwerken van de Brugse edelsmeedkunst*. (Catalogus tentoonstelling in Memlingmuseum en Brangwynmuseum Brugge, 7 juli-10 oktober 1993). Brugge, Stichting Kunstboek, 1993, 198-199.

steeds trouw aan het Oostenrijkse regime. In het kader van de oorlog tegen de Franse republiek werd hij met zijn regiment naar de Nederlanden gestuurd, waar hij, intussen met

*Thomas-Lodewijk de
Schietere de Lophem,
de laatste heer van Loppem,
1769-1824.
Schilderij door J.A. Vander
Donckt (Familiecollectie)*

de graad van luitenant, deelnam aan het beleg van Maubeuge en Valenciennes. Na ontslag te hebben genomen uit het leger (1793), keerde hij terug naar Brugge en trouwde er op 1 september 1794 met Anna-Theresia Stochove (1776-1847), een dochter van Nicolaas-Emmanuel Stochove, raadspensionaris en griffier van de notarie van het Brugse Vrije.

Toen de Fransen in 1795 het leenstelsel afschaften, zag Thomas-Lodewijk de Schietere de Lophem zich van de ene dag op de andere vervallen verklaard van de heerlijkheid van Loppem. Meteen kwam er een bruusk einde aan het eeuwenlange bestuur van de familie de Schietere over de oude 'parochie' Loppem. Het lokale bestuur werd trouwens in 1796 grondig hervormd: Loppem werd nu een onderdeel van het kanton Oostkamp (samen met Assebroek, Beernem, Oedelem, Sijsele, Sint-

Andries, Sint-Joris, Sint-Michiels, Snellegem, Zedelgem, Waardamme en Oostkamp). Ter plaatse was er alleen nog een 'agent municipal'. Vanaf 1800 kreeg de 'commune' Loppem opnieuw een 'maire' die werd bijgestaan door een bestuurscollege. Voornamelijk landbouwers namen het lokale bestuur in handen. Thomas-Lodewijk de Schietere de Lophem hield zich, voorlopig althans, ver van de Loppemse politiek. Wel verbleef hij nog regelmatig te Loppem op zijn landgoed, waar hij zich o.a. toelegde op de ontginning van uitgestrekte heidegronden. Overigens richtte hij nabij Ter Loo een stokerij op waarvan hij de afvalproducten gebruikte voor de bemesting van landbouwgronden.

Vanaf eind 1797 onttaarde de Franse, antikerkelijke politiek in een regelrechte kerkvervolging: kerkgoederen werden verbeurdverklaard, onbeëdigde priesters moesten onderduiken of werden gedeporteerd, kerken sloten hun deuren (de 'Beloken Tijd', 1797-1802). Het is in deze context dat Thomas-Lodewijk enkele keren tussenkwam om het patrimonium van de Sint-Martinuskerk te beschermen tegen de Franse bezetter. Zo verborg hij, vermoedelijk al sinds 1794, op verzoek van pastoor Gerard Rousseaux de kostbaarste kerkschatten op het kasteel Ter Loo, in afwachting van veiliger tijden. Ook de grote Maria-klok, die kort na de Boerenkrijg (najaar 1798) door de Fransen uit de kerktoeren was geroofd en aan een Bruggeling was verkocht, kocht hij voor 30 Franse kronen terug, om ze jaren later (1808) terug te schenken aan de kerk.²¹

Op 11 november 1805 benoemde het Franse bestuur Thomas-Lodewijk de Schietere de Lophem tot luitenant van de Nationale Wacht. Hij weigerde echter deze benoeming, omdat hij in 1793, ter gelegenheid van zijn ontslag uit het Oostenrijkse leger, onder

²¹ DENYS, BERTRAND. *Niet alle klokken gaan naar Rome...Drie eeuwen turbulente klokkengeschiedenis te Loppem*, in: *Zilleghem*, XXIV, 1, jan. 2003, 25-26.

ede had beloofd nooit een andere mogelijkheid te dienen die in oorlog zou verkeren met de Oostenrijkse keizer. Daarop legde de prefect van het Leiedepartement hem op 3 maart 1806 huisarrest op in Poperinge. Tijdens dit gedwongen verblijf in de 'hoofdstad' van de hoppeteelt zou Thomas-Lodewijk nogmaals blijk geven van zijn speciale 'feeling' voor experimentele vernieuwingen in de land- en bosbouw. Op basis van waarnemingen zou hij immers als eerste ontdekt hebben dat sparren de meest geschikte houtsoort opleveren voor de staken die benodigd zijn in de hoppeteelt.²²

Pas in 1809 konden zijn echtgenote en vrienden hem ervan overtuigen dat het motief voor zijn weigering na de beëindiging van de vijandelijkheden tussen Frankrijk en Oostenrijk (Verdrag van Bratislava, 26 december 1805) in feite was weggevallen. Zo kwam hij dan toch opnieuw in de gunst van de Franse overheid en kwam er een einde aan het huisarrest. Hij aanvaardde een benoeming als kapitein, later zelfs als commandant in de Nationale Wacht. Zijn verzoening met het Napoleontisch bewind blijkt voorts uit het feit dat hij op 12 januari 1809 de laatste 'maire' van de Franse periode werd. Na de val van Napoleon en de aansluiting van ons land bij het Koninkrijk der Nederlanden stelde hij zijn burgemeesterschap ter beschikking. Het was Joseph-Bernard van Caloen die hem op 17 juni 1815 in die functie opvolgde.

Ook onder het Hollandse bewind vond Thomas-Lodewijk de Schietere de Lophem vlot zijn weg in de nieuwe bestuursorganen. Zo werd hij al meteen lid van de Intendantieraad van het Leiedepartement en op 1 september 1815 werd hij verkozen tot lid van de Tweede Kamer van de Staten-Generaal. In 1817 werd hij ook nog schepen van de stad Brugge en afgevaardigde (voor de steden) in de Provinciale Staten van West-Vlaanderen. Door zijn benoeming in de

²² Zie D'HOOP, F.-H., *o.c.*, 168, voetnoot.

Ridderschap van West-Vlaanderen in 1816 werd hij bovendien opgenomen in de adelstand. Thomas-Lodewijk de Schietere de Lophem overleed in 1824, zijn echtgenote pas in 1847. Ze werden allebei begraven op het kerkhof van Loppem. Hun naam komt voor op een familiegrafsteen die in de buitengevel van de kerk, ter hoogte van het koor werd ingemetseld.

*Ridder Karel-Thomas
de Schietere de Lophem,
1795-1876
Geschilderd portret door M.
Leclercq (familiecollectie)*

Na het overlijden van Thomas-Lodewijk erfde **Karel-Thomas de Schietere de Lophem** (1795-1876), de oudste zoon, het Loppemse buitengoed Ter Loo.²³ De loopbaan van Karel-Thomas was goed gevuld. Na zijn humaniora in het Kleinseminarie te Roeselare trad hij toe tot de Erewacht van Napoleon en nam hij deel aan een reeks Franse veldtochten in Duitsland (1813). Hij studeerde vervolgens rechten in Brussel en begon dan een diplomatieke carrière als legatiesecretaris in Kopenhagen en Stockholm (1817-1825). Na de dood van zijn

²³ SCHEPENS, LUC. *De provincieraad van West-Vlaanderen, 1836-1921. Socio-politieke studie van een instelling en haar leden.* Tielt-Amsterdam, 1976, 475-476.

vader zegde hij de diplomatie vaarwel en trad hij in 1825 in het huwelijk met de Brugse burggravin en barones Francisca-Coleta Pecsteen de Swevezele (1794-1877). Samen hadden zij vier kinderen. In 1824 kreeg Karel-Thomas de titel van ridder, overdraagbaar bij eerstgeboorte.

Karel-Thomas de Schietere de Lophem was ook zeer bedrijvig in de politiek. Toch was hij slechts enkele jaren burgemeester van Loppem (1843-1848). Blijkbaar was de lokale invloed van de familie de Schietere allengs verzwakt of was de politieke concurrentie groter geworden. Na de Belgische revolutie was de burgemeesterssjerp 13 jaar lang in handen van een zekere Augustijn Lauwers (1830-1848). Intussen had ook de familie van Caloen haar machtsbasis in Loppem heel doelbewust uitgebouwd. Van 1848 tot 1932 zal deze familie bijna zonder onderbreking de Loppemse burgemeester leveren. Tegen die tijd was de rol van de familie de Schietere in de Loppemse politiek helemaal uitgespeeld. Karel-Thomas was niettemin een vooraanstaand politicus. Hij speelde in het bijzonder een belangrijke rol in de uitbouw van de katholieke partij, o.a. als lid van de katholieke kring 'La Concorde' in Brugge (1854) en als medestichter van de 'Union Constitutionnelle', de katholieke kiesvereniging van het arrondissement Brugge (1860). Op zijn zeventigste werd hij nog verkozen als provincieraadslid voor het kanton Torhout (1866-1876).

Karel-Thomas de Schietere de Lophem was daarnaast ook iemand met een sterke interesse voor kunst en geschiedenis (toen nog gewoonlijk 'oudheidkunde' genoemd). Van 1843 tot aan zijn overlijden in 1876 was hij secretaris van de 'Société d'Emulation pour l'étude de l'histoire et de l'antiquité de la Flandre', thans bekend als het 'Genootschap voor Geschiedenis'. Ook voor de eigen familiegeschiedenis en het funeraire erfgoed van zijn voorouders had hij een levendige belangstelling. Zo liet hij onder meer de verschillende familiale grafmonumenten in de Brugse kerken restaureren. Hetzelfde gebeurde ook in

Loppem. Naar aanleiding van de restauratie van de Sint-Martinuskerk en de hiermee gepaard gaande afbraak van de oude 'zielkenskapel', liet hij in 1872 een familiekapel bouwen aan de achterzijde van de nieuwe zuiderbeuk. In deze kapel liet hij de meeste grafmonumenten en rouwborden van zijn voorouders samenbrengen. Na zijn overlijden (1876) en dat van zijn echtgenote (1877) werd als aandenken een grote, arduinen steen ingemetseld in de familiekapel.

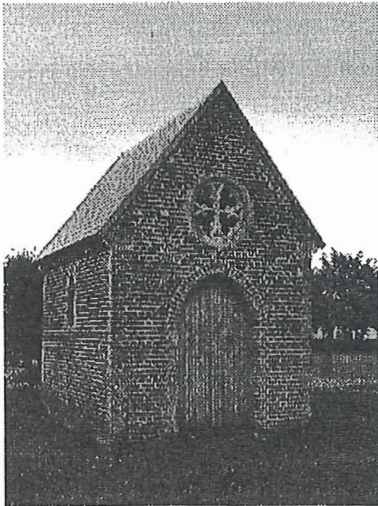

Het officiële wapen van de familie de Schietere, zoals het voorkomt in de adelbrief van ridder Karel-Thomas de Schietere de Lophem (1824).

Volgens de bestaande literatuur is het ook Karel-Thomas de Schietere de Lophem die in 1843 het kasteel Ter Loo zou hebben laten "vergroten".²⁴ Maar misschien mogen we eerder veronderstellen dat hij het kasteel toen helemaal heeft laten herbouwen? Zowat het enige wat we met zekerheid kunnen vaststellen, is dat het kasteel Ter Loo op de dag van vandaag geen enkele gelijkenis meer vertoont met de schitterende herenwoning die we kennen uit de *Flandria Illustrata*. De bouwgeschiedenis van het huidige kasteel Ter Loo is dus allesbehalve duidelijk. Anderzijds is het wel zeker dat er rond het midden van de 19^e eeuw heel wat werd bijgebouwd op het domein Ter Loo. De oude hofstede werd verbouwd tot stalling

²⁴ VERVENNE, ALBAN & ALBERT DHONT, *o.c.*, 101-102. Door welke bronnen deze stelling gestaafd wordt, is ons niet duidelijk.

en werd uitgebreid met een nieuw woonhuis en een nieuwe schuur, die in de ankers het jaartal 1846 draagt. In de zijgevel van het woonhuis werd een oude steen in arduin met het wapen van de familie de Schietere ingemetseld. Deze steen draagt het jaartal 1576 en moet waarschijnlijk afkomstig zijn van de oude inrijpoort. Eronder werd een nieuwe steen aangebracht met de volgende inscriptie: "TER LOO DANIEL DE SCHIETERE KOGT HET IN 1551, CAREL HEEFT 'T VERNIEUWT IN 1847". Eveneens in 1847 werd nabij Ter Loo de thans nog bestaande O.L.V.-kapel gebouwd.

*Onze-Lieve-Vrouwekapel op het
voormalige domein Ter Loo,
gebouwd in 1847.*

Bij de verdeling van het familiebezit in 1877 werd het kasteel Ter Loo toegewezen aan de jongste zoon **Oscar de Schietere de Lophem** (1831-1907). Ook hij had zijn domicilie in Brugge. Hij was gehuwd met de Brugse Emma Dhont (1837-1895), een dochter van ridder Hippolyte Dhont, burgemeester van Sint-Michiels, en van Eugenie Cornelis. Het echtpaar schonk aan de kerk van Loppem vier beeldjes om de biechtstoelen te verfraaien, alsook vier koorstoelen die hun wapenschilden dragen.

Aangezien het echtpaar kinderloos bleef, ging het kasteel Ter Loo in 1907 over naar **Désiré-Albert de Schietere de Lophem** (1859-1916), een zoon van Oscars oudste broer Charles-Jacques. Désiré de Schietere de Lophem was opgegroeid in Sint-Kruis, waar zijn ouders het kasteel van Veltem bewoonden. Hij huwde in 1915 met de Loppemse Irma-Margareta Vermeersch (1885-1926) en vestigde zich eveneens in Sint-Kruis, waar hij gemeenteraadslid was en in een landhuis langs de Brieversweg woonde. Na de dood van zijn oom Oscar vestigde hij zich op Ter Loo, waar hij overleed. In 1922 lieten zijn erfgenamen het Loppemse familiedomein verkopen: het kasteel Ter Loo werd eigendom van het echtpaar Albert Robyns de Schneidauer en Julienne Ciamberlani uit Brussel, terwijl de hofstede met 24 ha land in handen kwam van Pieter Vandekerckhove, de landbouwer van het Klein Magdalenahof te Loppem.

Merkwaardig genoeg maakte deze verkoop geen definitief einde aan de band van de familie de Schietere met het kasteel Ter Loo. Cécile Robyns de Schneidauer (1904-1962), dochter van Albert en erfgename van Ter Loo, trad immers in 1929 in het huwelijk met **Jean de Schietere de Lophem** (1906-1961), een achterneef van de hierboven reeds genoemde Désiré-Albert. Hij was doctor in de rechten en licentiaat in de kunstgeschiedenis en de archeologie (R.U.G.) en werd advocaat aan de balie in Brugge. Toch bleef het domein Ter Loo niet meer voor lange tijd in handen van de familie. Het kasteel werd in 1946 verkocht aan de Priesters van het H. Hart, die er hun intrek namen en met dit doel in de loop van de jaren grondige verbouwingen lieten uitvoeren, zowel aan de binnen- als de buitenzijde. Diezelfde priesters bouwden achteraan op hun domein ook een kerk en een omvangrijk gebouwencomplex, dat tot op vandaag dienst doet als centrum voor bezinning en vorming. In de periode 1940-1945 verwierven ook Pieter en zoon Honoré Vandekerckhove nog een aantal landbouwpercelen uit het domein Ter Loo. Later werden uit de hofstede opnieuw stukken afgesplitst. Zo werd in 1960-62 zowat 5,5 ha verkocht voor de bouw van het West-

Vlaams Centrum voor Kunstmatige Inseminatie (thans genaamd het 'Veeteeltcentrum' van de Vlaamse Rundveeteelt Vereniging). Ook de kapel uit 1847 maakte deel uit van deze transactie. Rond 1990 ten slotte werd de grote schuur verkocht aan de v.z.w. 'Kunsthalle Lophem', die actief is rond hedendaagse kunst.²⁵

Johan Braet
Wantestraat 136
8310 Assebroek

*Steen in arduin met wapenschild van de familie de Schietere,
ingemetseld in de zijgevel van de woning van het neerhof
Ter Loo*

²⁵ Met dank aan de Priesters van het H. Hart, en aan de heer en mevr. Kris Vandekerckhove, Loppem, voor verstrekte informatie.

**DE BOEKENLIEFDE VAN EEN EDELMAN:
DE GETIJDENBOEKEN VAN THOMAS-LODEWIJK
DE SCHIETERE DE LOPHEM
(1769-1824)**

LUDO VANDAMME

In 1824 maakte Karel-Thomas de Schietere de Lophem 16 getijden- en gebedenboeken uit de bibliotheek van zijn overleden vader over aan de stadsbibliotheek van Brugge. Het betreft een schitterende collectie geïllustreerde handschriftjes uit de late Middeleeuwen. De voorbije jaren kreeg het grote publiek de gelegenheid om met deze verzameling kennis te maken.²⁶ Via deze bijdrage willen we de context van deze kleine boekenschat toelichten. Achtereenvolgens zijn aan de orde: getijdenboeken als laatmiddeleeuwse handschriften, de boekenliefde van de familie De Schietere, de schenking aan de Brugse stadsbibliotheek, en de wetenschappelijke belangstelling voor deze collectie.

Getijdenboeken

Getijdenboeken zijn gebedenboeken voor privé-gebruik en waren populair op het einde van Middeleeuwen (1400-1550). Ze konden worden gebruikt tijdens kerkdiensten maar waren vooral gericht op persoonlijk gebed in de huiselijke sfeer. In vele gevallen vormde een getijdenboek het enige boek dat burgers bezaten. De getijden verwijzen naar de officiële gebedsuren waarop religieuzen het koorgebed verrichtten. Er zijn er acht: metten, lauden, priemen, tertsen, sexten, nonen, vespers en completen. De metten en de vespers zijn de belangrijkste. Het

²⁶ Het grootste deel van de verzameling De Schietere was de voorbije jaren te zien in twee tentoonstellingen: *Tijd en getijden: middeleeuwse boeken voor monniken en burgers* (Brugge, Openbare Bibliotheek "Biekorf", 5-10 september 2000; *Beernem, Oostkamp, Zedelgem: ... een historisch boekenlandschap* (Beernem, Oostkamp en Zedelgem, Openbare Bibliotheken, 1 december 2000-3 februari 2001 (zie de Tentoonstellingsgids, p. 25).

boek met alle gesproken en gezongen teksten van het koorgebed is het brevier.²⁷ Uit het brevier, dat zich tot religieuzen richtte, ontwikkelde zich het getijdenboek, bestemd voor een lekenpubliek.

De late Middeleeuwen, de bloeiperiode van de getijdenboeken, luidden ook het einde van het tijdperk van het handgeschreven boek in. Deze handschriften sluiten bijgevolg een eeuwenlange evolutie af van verluchting, schrift en vormgeving en dit leverde pareltjes van middeleeuwse boekkunst op. Brugge behoorde tot de belangrijkste productiecentra van getijdenboeken. Schrijvers, miniaturisten en binders werkten er op bestelling of voor de vrije markt. In de 16de eeuw gingen boekdrukkers met succes de concurrentie met deze handschriftjes aan want de markt was nagenoeg onverzadigbaar.

Eeuwenlang was het psalter het belangrijkste gebedenboek voor leken. Het bevatte in essentie de 150 psalmen en een kalender, uitgebreid met andere gebeden. Brugge ontwikkelde zich in het midden van de 13de eeuw tot een productiecentrum van verluchte psalters, dat zich richtte naar kapitaalkrachtige burgers.²⁸ De volgende eeuw voltrok zich de geleidelijke evolutie van psalter naar getijdenboek als hét gebedenboek voor de leek. De belangrijkste verschuivingen waren het sterk inperken van het aantal psalmen en de introductie van de Mariagetijden, officieel

²⁷ KORTEWEG, A.S. *Liturgische handschriften uit de Koninklijke Bibliotheek: middeleeuwse manuscripten voor religieus gebruik* (tentoonstellingscatalogus). 's-Gravenhage, 1983. De beste introductie in de wereld van de getijdenboeken is te vinden in het schitterend overzichtswerk van DE HAMEL, Christopher. *A History of illuminated manuscripts*. Londen, 1994, 168-199. Dieper op het onderwerp ingaan kan via WIECK, R. *Time Sanctified: The Book of Hours in Medieval Art and Life*. Baltimore-Londen, 1988.

²⁸ CARLVANT, K. *De verluchte boeken van de gegoede stand in 13de-eeuwen Brugge*, in: *Vlaamse kunst op perkament: handschriften en miniaturen te Brugge van de 12de tot de 16de eeuw* (Tentoonstellingscatalogus), Brugge, 1981, 141-158.

het “Klein officie van Onze-Lieve-Vrouw”, als belangrijkste onderdeel van het getijdenboek.

De Mariagetijden werden overgenomen uit het brevier. Onze-Lieve-Vrouw groeide vanaf de 13de eeuw uit tot de meest aangesproken middelares om het eigen zieleheil veilig te stellen. Ook andere gebeden gericht tot Maria (onder meer het “Stabat Mater”) maakten het getijdenboek tot het instrument bij uitstek voor de Mariadevotie. Andere obligate onderdelen vormen de zeven boetepsalmen gevolgd door de litanie van de heiligen, het dodenofficie of dodenvigilie, de getijden van het H. Kruis, de H. Geestgetijden en de suffragia, korte smeekbeden. Een kalender gaat deze verzameling gebeden vooraf. Soms verraadt de lokale kleuring van de kalender de opdrachtgever of de plaats van productie. Getijdenboeken die voor de vrije markt werden geproduceerd hielden het op een vrij algemene kalender.

De gebeden werden ondersteund door een rijke beeldentaal. Een klassieke reeks voorstellingen zijn de illustraties, verbonden aan de geboorte en de jeugd van Christus, die de Mariagetijden opfleuren: Verkondiging, Visitatie, Geboorte, Verkondiging aan de herders, Aanbidding door de koningen, Presentatie in de tempel, Vlucht naar Egypte en de Kroning van Maria. De boetedoende David is vaak afgebeeld bij de boetepsalmen; een begrafenis of de opwekking van Lazarus vergezelden het dodenofficie. Vaak werden deze miniaturen paginagroot en op losse vellen perkament vervaardigd. Op deze manier konden ze in de meest verscheidene getijdenboeken worden ingebracht. Dit verwijst naar seriewerk en werkverdeling binnen het laatmiddeleeuwse boekenbedrijf. De rijke illustratie met miniaturen, initialen en randdecoratie maakt getijdenboeken tot juweeltjes van middeleeuwse boekkunst. Dit maakt hen ook sinds hun ontstaan tot het bevoorrechte jachtterrein van boekenverzamelaars. Ook praktische overwegingen speelden mee. Anders dan liturgische en wetenschappelijke handschriften die in institutionele bibliotheken werden bewaard, maakte het

gebruik in de privésfeer van getijdenboeken ze in de voorbije eeuwen ook bereikbaar voor de bibliotheekverzamelaar. Zelfs vandaag nog vermag de openbare verkoping of de schenking van een belangrijk getijdenboek de internationale pers te beroeren.²⁹

Getijdenboeken lijken massaproducten en tot op zekere hoogte zijn ze dat ook: er wordt geput uit een beperkt tekstregister, de opbouw vertoont een aantal obligate onderdelen, en het iconografische repertorium lag vast. Bij de autopsie van individuele handschriften blijkt evenwel hoe verrassend en verrijkend dit enge kader werd gehanteerd om steeds unieke boeken te maken. De duizenden getijdenboeken vertonen bijgevolg elk individuele kenmerken. Dit is onder meer wat de verzamelaar aantrok en de verzameling *De Schietere* illustreert dat treffend.

De boekenliefde van de familie De Schietere

Binnen de familie De Schietere leefde er een grote bibliotheekbelangstelling.³⁰ De opeenvolgende heren van Loppem beschikten niet alleen over een aanzienlijke bibliotheek maar betoonden ook interesse in het boek als object. De 16 laatmiddeleeuwse handschriftjes die hier aan de orde zijn en een collectie Elsevierdrukken verwijzen naar specifieke en welafgelijnde verzameldomeinen.³¹ Wat hen aanzette om

²⁹ Dit was onder meer het geval in 2002 toen een anonieme schenker het zogenaamde Trivulzio-getijdenboek schonk aan de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag. De waarde van dit bijzonder hoogstaand handschrift werd bij deze gelegenheid op bijna zes miljoen euro geschat. Naar aanleiding van de schenking bracht *Kunstschrift* een themanummer uit (46 (2002) nr. 2 : "Het getijdenboek") dat zich meteen als een boeiende inleiding op het onderwerp laat lezen.

³⁰ Over de familie De Schietere: DE SCHIETERE DE LOPHEM, A. *Histoire de la famille de Schietere*. (Tablettes des Flandres, recueil 9). Brugge, 1968.

³¹ VIARDOT, J. *Naissance de la bibliophilie : les cabinets de livres rares*, in: JOLLY, J. (dir.). *Histoire de bibliothèques françaises: les bibliothèques sous*

getijdenboeken te verzamelen is niet meer te achterhalen. Een opvallend kenmerk is wel dat 7 van de 16 exemplaren uitsluitend of gedeeltelijk teksten (kalender, gebeden) in het Frans bevatten.³²

De verzameling getijdenboeken werd in 1824 aan de Brugse stadsbibliotheek overgemaakt door Karel-Thomas de Schieterer maar ze werd bijeengebracht door zijn vader Thomas-Lodewijk (1769-1824) en wellicht reeds door zijn grootvader Thomas-Augustijn (1734-1786). Beide heren leefden in een periode (1750-1850) die aan boekenverzamelaars nooit eerder gezien mogelijkheden bood. De kerkpolitiek van die dagen (opheffing jezuïetenorde in 1773; opheffing contemplatieve kloosters door Jozef II in 1783; opheffing alle religieuze instellingen door het Franse bestuur in 1796) liep uit op de ontbinding van honderden bibliotheken van abdijen, kloosters en andere kerkelijke instellingen, en zorgde voor een overaanbod op de vrije markt.³³ Dit bood aan privé-verzamelaars de gelegenheid om collecties bijeen te brengen die naar omvang en/of samenstelling nooit eerder gezien waren. Heel wat verzamelaars richtten zich specifiek naar middeleeuwse manuscripten. Dit gebeurde als onderdeel van een algemene verzameling zoals bij Karel van Hulthem en Jan Frans van de Velde, de grootste verzamelaars in

l'Ancien Régime 1530-1789, Parijs, 1988, 269-289, schetst het kader van de ontluikende bibliofilie in de 17de en 18de eeuw.

³² Ze worden gerepertorieerd door BRAYER, E. *Livres d'heures français*, in: *Bulletin d'information de l'Institut de Recherche et d'Histoire des Textes*, 12, 1963, 49-53.

³³ MACHIELS, J. *Van religieuze naar openbare bibliotheek*. Brussel, 2000, bespreekt uitvoerig deze drie etappes.

deze periode.³⁴ Anderen gingen op exclusieve handschriftenjacht.³⁵

Het verzamelen van boeken zat de familie in het bloed, en ook de aangetrouwde families deelden deze passie.³⁶ De grootmoeder van Thomas-Lodewijk de Schietere, Maria-Alexandrina de Fraula (1697-1780), gehuwd met Philip-Karel de Schietere (1686-1755), stamde uit een familie waar de letteren en het uitbouwen van een bibliotheek hoog stonden aangeschreven. De familie De Fraula was afkomstig uit Napels en verschillende leden werden als topfunctionarissen van het Oostenrijkse regime in de 18de-eeuwse Zuidelijke Nederlanden bejegend met hoge adellijke titels. Ze verbleven in Brussel en bouwden overwegend in Brabant een aanzienlijk onroerend patrimonium uit. Een ongemeen boeiende geleerdenbibliotheek werd aangelegd door Thomas-François-Joseph de Fraula (1729-1787), de zoon van een oudere broer van Maria-Alexandrina. Zijn kabinet telde bijna 400 boeken over recht, geografie en geschiedenis, en vooral taalkunde. Hijzelf was een man van de Academie, een geleerde die zich overgaf aan de vergelijkende taalkunde “pour découvrir la théorie de langage”.³⁷ Hij overleed

³⁴ DESCHAMPS, J. *Handschriften van Jan Frans van de Velde in de Koninklijke Bibliotheek te Brussel*, in: RAMAN, A. & E. MANNING. *Miscellanea Martin Wittek: album de codicologie et de paléographie offert à Martin Wittek*, Leuven-Parijs, 1993, 127-155.

³⁵ VANDAMME, L. *Op zoek naar particuliere bibliotheken in Vlaanderen*, in: *Vlaanderen* (themanummer: Verhalen van verzamelde boeken), 50, 2001, nr. 288, p. 258-262.

³⁶ Dit was onder meer het geval bij Daniël de Schietere (1568-1637), een onrustige wetenschapper die steeds opnieuw zijn leven lang Europa bereisde. In zijn ruim huis in Gent stonden er in zijn “comptoir” twee “cassen vol boucken”, evenals drie lessenaars “om boucken op te stellen” (Brugge, Rijksarchief, Archief De Schietere de Lophem, pak 13 (staat van goed 22 september 1635)). Op dit vlak kan het onderzoek verder worden uitgebreid.

³⁷ DE FRAULA, TH. F.J. *Recherches pour découvrir la théorie du langage*, in: *Mémoires de l'Académie*, III, 271-340; IV, 531-599. Zie over hem: WAUTERS, A., in: *Biographie nationale*, Brussel, 1880-83, VII, kol. 283-285; DROIXHE, D. *Linguistica belgica: le souvenir de Fraula*, in: *Historiographia*

ongetrouwd en zijn nalatenschap werd verdeeld over de familie. Dit verklaart waarom een kopie van zijn staat van goed, met de titellijst van zijn boeken en tijdschriften, in de familiepapieren De Schietere de Lophem terecht kwam. Zijn tante, Maria-Alexandrina, was weliswaar reeds overleden in 1787, maar haar kinderen (onder meer Thomas-Augustijn de Schietere) waren mede-erfgenaam.³⁸

Zelf beschikte Maria-Alexandrina slechts over een bescheiden bibliotheekje. Bij haar overlijden in 1780 betoonden haar drie kinderen daar merkwaardig genoeg geen belangstelling voor. In tegenstelling tot de juwelen, de wijnkelder en andere bezittingen die ze onder elkaar verdeelden, besloten ze de boeken in een veiling te brengen. Voor een afzonderlijke veiling was deze collectie te bescheiden. De Brugse boekhandelaar Jozef de Busschere integreerde ze in 1781 in de grote veiling die hij op stapel had staan van de indrukwekkende boekenverzameling van Mathias van Hamme, kanunnik van het Sint-Donaaskapittel in Brugge. Dit leverde de erfgenamen 38 pond op.³⁹ Ook haar kunstverzameling, met zijn bijna 100 schilderijen en dubbel

linguistica, 3/4, 1976, 261-265. Ook de oudste broer van Maria-Alexandrina en oom van Thomas-François, Jean-Baptiste-Joseph de Fraula, stond bekend als bibliofiel: LINNIG, B. *Nouvelle série de bibliothèques et d'ex-libris d'amateurs belges aux XVIIe, XVIII et XIXe siècles*, Brussel, 1910 (met afbeelding van het ex-libris waarin zijn wapenschild en dat van zijn vrouw, Susanna Le Cat, zijn verwerkt)

³⁸ BRUGGE, Rijksarchief, Archief De Schietere de Lophem, pak 12.

³⁹ BRUGGE, Rijksarchief, Archief De Schietere de Lophem, pak 12 (staat van goed van Marie-Alexandrina de Fraula, douarière van Philip-Karel de Schietere, overleden op 10 december 1780), f. 77v: "een partye boucken van desen sterfhuysen". Over de verkoop van de bibliotheek Van Hamme: PRIEM, K. *God of de keizer? Clerus en politiek in Brugge (1780-1802)*, Brugge, 1996, 22; VAN DEN BERGHE, Y. *Jacobijnen en Traditionalisten: de reacties van de Bruggelingen in de Revolutietijd (1780-1794)*, Brussel, 1972, I, 86; II, 220-221. Van de veilingcatalogus is enkel een exemplaar bekend in MARKE, Bibliotheek de Bethune (DE LAEY, P. *Repertorium boekenveilingen te Brugge, 1750-1810* (onuitgegeven scriptie). Brugge, 2000, 29, nr. 45.

zoveel prenten wel een merkwaardige collectie, onderging hetzelfde lot en werd zo eveneens hopeloos verspreid.⁴⁰

Thomas-Augustijn de Schietere de Lophem (1734-1786) was de oudste zoon van Philip-Karel en Maria-Alexandrina de Fraula. Zijn bibliotheek telde ongeveer 700 boeken en het lot ervan had hij zorgvuldig in zijn testament en bijgevoegde codicillen vastgelegd. Bij zijn overlijden in 1786 werd zijn "bibliotheque van boucken" door de Brugse drukker en boekhandelaar Joseph van Praet op 482 pond Vlaams courant geraamd.⁴¹ Deze boekhandelaar was de boekenleverancier van de familie.⁴² Van Praet splitste meteen de boekenverzameling op in twee gelijke delen. Thomas-Augustijn had bepaald dat zijn beide kinderen, de jonge Thomas-Lodewijk, de uiteindelijke schenker van de tijdschriftenboeken, en zijn vijf jaar oudere zus Marie-Anne, elk de helft ontvingen.

Marie-Anne leefde tussen de boeken. Twee jaar eerder was ze gehuwd met Joseph van Huerne (1752-1844), een dertig jaar oudere weduwnaar en een passioneel verzamelaar. Hij bouwde tijdens zijn lange leven een hoogst indrukwekkende bibliotheek, kunstverzameling en rariteitenkabinet uit, wellicht één van de rijkste collecties die ooit op particulier initiatief in België

⁴⁰ DE SCHIETERE DE LOPHEM, A., *o.c.*, 363 (openbare verkoop op 9 mei 1781 onder leiding van Jan Garemyn; netto verkoop 711 pond (de staat van goed geeft op 900 pond 16 sch. 4 gr.: BRUGGE, Rijksarchief, Archief De Schietere de Lophem, pak 12, f. 77v).

⁴¹ BRUGGE, Stadsarchief, Oud archief, Staten van goed, reeks 2, 13.665, f. 91v-92r. 14 jaar eerder, in 1771 bij het overlijden van zijn eerste vrouw Marie-Anne Anchemant werden de "gemeene boucken van den sterfhuuse" op nauwelijks 39 pond Vlaams courant geschat door de Brugse boekhandelaar Jozef de Busschere: BRUGGE, Stadsarchief, Oud archief, Staten van Goed, reeks 2, 12.621, f. 183v-184r. DE SCHIETERE DE LOPHEM, A., *o.c.*, 382-383, verwijst naar documenten uit het familiefonds De Schietere.

⁴² BRUGGE, Stadsarchief, Oud archief, Staten van goed, reeks 2, 13.665, f. 107r. Bij zijn overlijden stond er nog een schuldvordering van 35£ 6 sch. open "over de levering van boeken".

werden samengebracht. De boeken die Marie-Anne via haar vader inbracht, beschouwde zij wel als haar privé-bibliotheek. In elk geval liet ze een eigen, sober typografisch ex-libris ontwerpen voor haar boekenverzameling: "Madame van Huerne de Puyenbeke, Née de Schietere de Lophem."⁴³ Van Huerne overleefde zijn jonge vrouw en een deel van de boeken- en kunstcollectie werd na zijn overlijden geveild in het sterfhuis; de andere verzamelingen bleven in de familie. Daartoe behoorde een mooie collectie handschriften, met historische nota's en kronieken, maar ook middeleeuwse, verluchte manuscripten zoals psalters en getijdenboeken. Deze handschriften werden wellicht door Van Huerne of zijn voorouders bijeengebracht. Na zijn overlijden kwamen ze in het bezit van Maria-Jozefina (1786-1828), een dochter van Joseph van Huerne uit zijn huwelijk met Marie-Anne de Schietere de Lophem. Ze werden geveild in 1860, na het overlijden van Jan de Pélichy, de man van Maria-Jozefina.⁴⁴

Voor een aantal bijzondere boeken of deelverzamelingen had Thomas-Augustin een specifieke bestemming voorzien. De bibliotheek bevatte ongetwijfeld een collectie Elsevierdrukken. Deze verzameling is één van de vroegste in haar soort en verwijst uitdrukkelijk naar het bibliotheek karakter van het verzamelen van boeken bij De Schietere.⁴⁵ De drukkers-

⁴³ LINNIG, B. *Nouvelle série*, 218.

⁴⁴ Joseph van Huerne wacht nog steeds op zijn biografie. Veel gegevens werden samengebracht door Andries vanden Abeele op zijn website (<http://user.online/AndriesVandenAbeele>). Zie ook HOSTE, A. & J.L. MEULEMEESTER, *Pieter Le Doulx en een Brugs Sint-Godelievehandschrift*, Gistel, 1989, 14-17, en uitgebreide bibliografie p. 38-39. Annelies Dobbelaere studeerde in 2002 af met een licentieverhandeling geschiedenis (K.U. Leuven; promotor prof. dr. E. Stols) waarin ze de verzameling chinoiserieën van Van Huerne bestudeert: *Van kokosbeker tot blanc de chine. Exotisme in de Zuidelijke Nederlanden : de Brugse kunstcollectie van Joseph van Huerne (1752-1844)*.

⁴⁵ DE LA FONTAINE VERWEY, H. *La bibliophilie aux Pays-Bas*, in: *Actes et communications du deuxième congrès international de bibliophilie: Paris 28*

uitgeversfamilie Elsevier was actief in de Noordelijke Nederlanden in de 17de-eeuw (bedrijf geliquideerd in 1681) en stond bekend om zijn hoogwaardige typografie en zijn fijne reeksen klassieken in klein formaat (duodecimo). In zijn testament bepaalde Thomas uitdrukkelijk dat “myne boecken gedrukt door Elzevier” de bibliotheek van Brussel toekwamen. Dit ging terug op een oude belofte. Indien deze overdracht niet kon doorgaan, dan moest deze collectie 17de eeuwse drukken naar zijn kinderen gaan, wat uiteindelijk ook gebeurde.⁴⁶ Zijn “Sanderus drie deelen” (Antoon Sanderus, *Flandria illustrata*), het prestigieuze, geïllustreerde werk over de geschiedenis en met plaatsbeschrijvingen van Vlaanderen bezorgde hij aan “den heere van Caperycke”, dit is zijn oudere broer Karel-Albert de Schietere, heer van Kaprijke (1724-1801). De “hoirs Rotsaert dhertaing” ontvingen zijn “rhetorica” en “een deel quintus curtius”, Latijn en Frans.⁴⁷ De familie Rotsaert de Hertaing was een notabele Brugse familie, gelinkt aan de familie De Schietere.⁴⁸ Een niet nader te bepalen “Schinckel” ontving een “Boileau”.⁴⁹ Ten slotte diende de “Cocus bonus”, in bruikleen van Carniers (familie de Carnin de Staden?), aan hem te worden terugbezorgd.⁵⁰

De verzameling getijdenboeken komt in de nalatenschap van Thomas-Augustijn niet expliciet aan bod. Was er op dat ogenblik nog geen sprake van? Toch lijkt het aannemelijk dat

septembre – 3 octobre 1961, Parijs, 1963, 85-94 vermeldt de verkoop van een eerste Elsevier-collectie in Den Haag in 1727.

⁴⁶ BRUGGE, Stadsarchief, Oud archief, Staten van goed, reeks 2, 13.665, f. 97v, 104r.; DE SCHIETERE DE LOPHEM, A., o.c., 383.

⁴⁷ De “*Historiae Alexandri Magni*” van de Romeinse auteur Quintus Curtius Rufius, een populair en toegankelijk verhaal over de krijgsdaden van Alexander de Grote.

⁴⁸ DE SCHIETERE DE LOPHEM, A., o.c., 373-374.

⁴⁹ Wellicht het verzameld werk van Nicolas Boileau-Despréaux, de Franse dichter en veelschrijver onder Koning Lodewijk XIV.

⁵⁰ BRUGGE, Stadsarchief, Oud archief, Staten van goed, reeks 2, 13.665, f. 96r-97v.

ook Thomas-Augustijn deze verzameling erfde, zelf aanlegde of minstens de aanzet daartoe gaf. Hoe dit in zijn werk ging, blijft onduidelijk. Werkte het voorbeeld van zijn schoonzoon Joseph van Huerne hier inspirerend? Hoger stipten we aan hoe Van Huerne een collectie getijdenboeken bijeenbracht, één van zijn vele bijzondere verzamelingen. Of kwam het enige middeleeuwse, verluchte handschrift uit de nalatenschap van de taalgeleerde en bibliofiel Thomas-François-Joseph de Fraula in zijn handen terecht en vormde dit de aanzet om op dit domein verder te collectioneren? Het betrof een bibliofiel ingebonden handschrift, in een groenmarokijnen boekband met vergulde snede.⁵¹

Het enige aanknopingspunt biedt één van de handschriften zelf. Op het voorste dekblad van Brugge, Stadsbibliotheek, handschrift 333 is een heraldisch ex-libris gekleefd. De wapenschilden verwijzen naar de families De Schietere en Anchemant; het ex-libris behoorde bijgevolg toe aan Thomas-Augustijn de Schietere en zijn eerste vrouw, Marie-Anne Anchemant (1744-1771). Andere gegevens (ex-librissen, eigendomsvignetjes, handgeschreven eigendomsmerken) ontbreken in de collectie. Anders dan vele 18de-eeuwse verzamelaars die oorspronkelijke boekbanden sloopten om hun aanwinsten in exquise rood- of groenmarokijnen banden te stoppen, toonde Thomas respect voor de oorspronkelijke band.

⁵¹ BRUGGE, Archief De Schietere de Lophem, pak 12: "Un vieux manuscrit en parchemin rempli de différentes peintures anciennes, contenant les principaux mystères de la religion chrétienne avec les évangiles et prières relatives aux fêtes de l'année en latin, reliée en maroquin verd doré sur tranche". Het is onzeker of hiërmee een getijdenboek dan wel een brevier, een missaal of een ander liturgisch boek wordt bedoeld. Met dank aan archivaris Johan Braet die ons attent maakte op de bibliotheeklijst van De Fraula en in het bijzonder op deze vermelding van het handschrift.

*Heraldisch ex-libris van
Thomas-Augustin de
Schietere (1734-1786) en
Marie-Anne Anchemant
(1744-1771)
Ingekleefd in Brugge,
Stadsbibliotheek,
handschrift 333*

Daarnaast steken een aantal getijdenboeken in 18de-eeuwse banden. Drie banden (Brugge, Stadsbibliotheek, handschriften 321, 325, 326) verwijzen naar hetzelfde boekbindatelier en dienen in de tweede helft van de 18de eeuw te worden geplaatst.⁵² Dit kan wijzen op een bindopdracht van de verzamelaar. De herkomst van een aantal handschriften (Augustijnen en Karmelieten Ieper; Augustijnen Valenciennes) verwijst dan eerder naar Thomas-Lodewijk. De boekenschat van deze religieuze instellingen kwam pas in 1796, na het overlijden van Thomas-Augustin, op de vrije markt toen de kerkpolitiek tijdens het Franse Bewind uitliep op de confiscatie van alle kerkelijke instellingen. Daar documenten over het boekenbezit van Thomas-Lodewijk ontbreken, kan deze problematiek niet verder worden opgehelderd. Het enige document is zijn testament van 1823.

Een schenking aan de Brugse stadsbibliotheek

In zijn testament van 17 januari 1823 stelde Thomas-Lodewijk uitdrukkelijk dat hij zijn collectie getijdenboeken aan de Brugse

⁵² Gelijklopend is het marmerpapier voor dek- en schutbladen en de rugversiering.

stadsbibliotheek toevertrouwde. Toen hij een jaar later, op 20 januari 1824, overleed werd deze schenking afgehandeld door de oudste zoon, Karel-Thomas (1795-1876). Op 24 juli 1824 richtte hij zich vanuit Loppem tot het College van Burgemeester en Schepenen met de vraag of de bibliothecaris bereid was deze schenking te aanvaarden.⁵³ Karel-Thomas verbleef in diplomatieke dienst in Scandinavië, achtereenvolgens in Kopenhagen en Stockholm. Willem I, Koning van de Nederlanden, had hem op 20 januari 1817 aangesteld als secretaris bij de buitengewone gezant in Denemarken. De voorbije jaren, in 1820 en opnieuw in 1821, had hij voor langere tijd verlof gevraagd om naar Brugge en Loppem te komen. De “longue maladie de mon père” eiste zijn aanwezigheid om de familiezaken te beredderen, wat door de minister van Buitenlandse Zaken in Den Haag steeds welwillend werd toegestaan.⁵⁴ Wellicht werd in die jaren de bestemming van de collectie getijdenboeken tussen vader en zoon besproken en vond de clause op deze manier zijn weg in het testament. Karel-Thomas maakte er een erezaak van om deze overhandiging persoonlijk te doen.

Er werd een staat opgemaakt met een beknopte beschrijving van de 16 handschriften, die door de bibliothecaris werd gecertificeerd en door de burgemeester en de schepenen van de stad Brugge op 31 juli 1824 werd ondertekend.⁵⁵ Dit alles betrof

⁵³ LAUDE, P.J. *Catalogue méthodique de la bibliothèque publique de Bruges*. Brugge, 1847, XIV-XV. Deze brief in BRUGGE, Stadsarchief, Modern Archief, Bibliotheken.

⁵⁴ Deze briefwisseling evenals andere papieren in verband met zijn diplomatieke dienst in BRUGGE, Rijksarchief, Archief De Schietere de Lophem, pak 14.

⁵⁵ Deze lijst en bijhorende brieven in: BRUGGE, Stadsarchief, Modern Archief, Bibliotheken. Een samenvatting van deze lijst werd gepubliceerd door D'HOOP, F.-H. *Le village de Lophem*, in: *Annales de la Société d'Emulation pour l'étude de l'Histoire & des Antiquités de la Flandre*, 8, 1873, 168-170. De nummering van de handschriften op de lijst werd in potlood aangebracht in de handschriften. Deze sporen zijn nu nog te zien.

duidelijk de administratieve afhandeling van een afspraak die reeds rond was. Elk handschrift bevat immers binnenin een geschreven notitie die de schenking toelicht, gedateerd 10 juli 1824. De eerste inventaris en de briefwisseling daaromtrent is van de hand van Pierre-Jacques Scourion (1767-1838), secretaris (en archivaris) en bibliothecaris van de stad Brugge. Scourion was een uitzonderlijk erudiete man, onderhield contacten binnen een breed netwerk van boekenverzamelaars, archivariissen en historici, maar bleef steeds op de achtergrond. Bekend is dat hij handel dreef in middeleeuwse handschriften met Engelse antiquaren.⁵⁶ Zonder twijfel kende hij de verzameling getijdenboeken van Thomas de Schietere en was de schenking door beide mannen vooraf grondig doorgepraat.

Meteen vormde de schenking De Schietere een welkome aanvulling op de collectie handschriften die de Brugse stadsbibliotheek reeds in bezit had. Deze bibliotheek, aanvankelijk opgericht ter ondersteuning van de "Ecole centrale" die het Franse bestuur in de departementshoofdplaats Brugge had ingericht, werd in 1804 overgedragen aan de stad. Pas in 1819, enkele jaren voor de schenking De Schietere, werden de boeken overgebracht van de ontoegankelijke gebouwen van de voormalige Duinenabdij aan de Potterierei naar de grote zaal van het stadhuis, waar ze beperkt raadpleegbaar waren. De middeleeuwse boekenschat van de stadsbibliotheek bestond overwegend uit manuscripten die waren overgekomen uit kerkelijke bibliotheken die tijdens de Franse Tijd waren geconfisqueerd. De manuscripten uit de voormalige cisterciënzerabdijen Ten Duinen en Ter Doest maakten het leeuwendeel van de collectie uit. Getijdenboeken die zo duidelijk verwijzen naar burgerlijk boekenbezit ontbraken op dat ogenblik volledig.

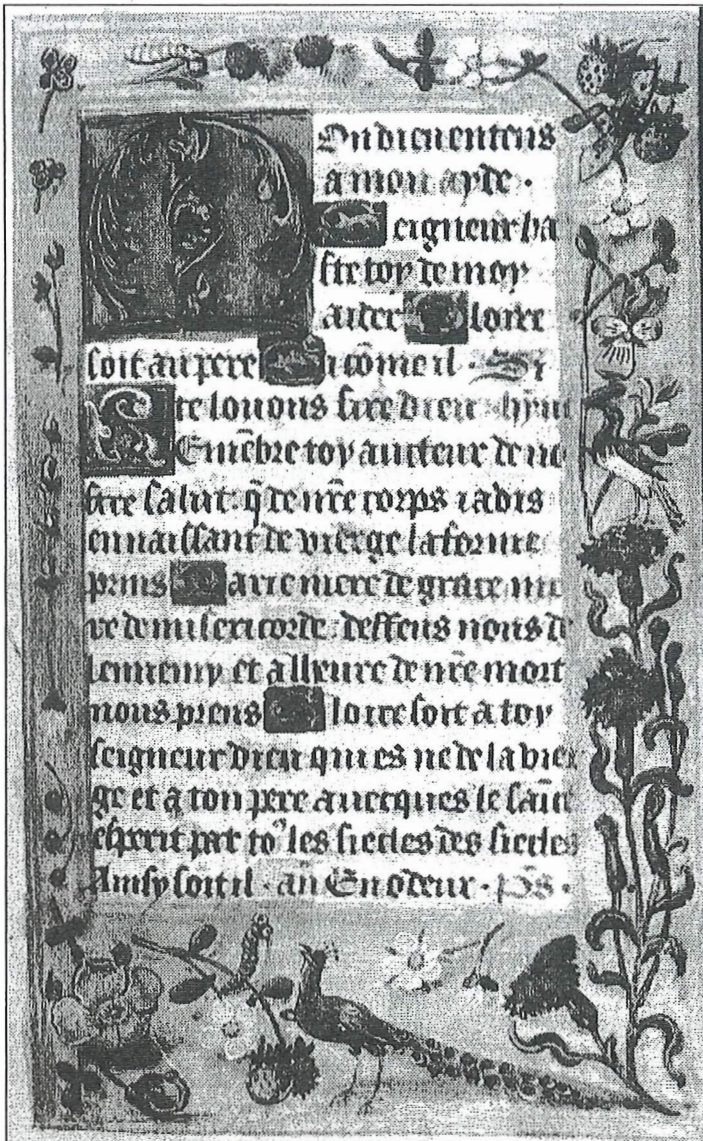
⁵⁶ VANDAMME, L. *De boekenliefde van Pierre-Jacques Scourion (1767-1838)*, in: *Brugs Ommeland*, 38, 1998, 307-315.

De getijdenboeken van Thomas-Lodewijk de Schietere vormden de eerste particuliere schenking van belang; later volgden er andere. Het was wachten tot 1837 toen Joseph van Praet een belangrijke collectie incunabelen aan zijn geboortestad schonk. Joseph van Praet, zoon van een Brugse drukker-boekhandelaar, was bibliothecaris in Parijs en, evenals De Schietere, een intimus van Scourion. Hij beschikte over een ongeëvenaarde verzameling incunabelen van de Brugse drukker Colard Mansion. In 1837 werden in uitvoering van Van Praets testament negen drukken gelegateerd aan de stad Brugge.⁵⁷ Scourions opvolgers aan het hoofd van de Brugse stadsbibliotheek lieten hun teleurstelling blijken dat deze voorbeelden zo weinig navolging kregen.⁵⁸

Scourion was een man van vele levens maar aan de catalogisering van het boekenbezit van de stadsbibliotheek kwam hij niet toe. De ongeschikte opstelling in het stadhuis maakte deze taak overigens niet gemakkelijk; vele boeken bleven er gewoon in gesloten kisten opgeborgen. Bibliothecaris Pierre Joseph Laude (1843-1870) maakte in 1859 de eerste catalogus van de handschriften, beschreef de 16 gebeden- en getijdenboeken van De Schietere, en gaf ze meteen ook hun vaste bibliotheeknummer (Brugge, Stadsbibliotheek, handschriften 320 tot en met 335). Het is duidelijk dat Laude nauwelijks aandacht besteedde aan deze handschriften; de beschrijving ervan gaat volledig terug op de nota's die

⁵⁷ VANDAMME, L. *De verzameling Mansion-drukken van de Stadsbibliotheek Brugge*, in: *Jaarboek van het Nederlands Genootschap van Bibliofielen*, 1998, 43-67. Tijdens zijn leven (1800, 1828) had hij reeds Mansion-incunabelen aan Brugge geschonken.

⁵⁸ LAUDE, P.J. *Catalogue méthodique, descriptif et analytique des manuscrits de la Bibliothèque Publique de Bruges*, Brugge, 1859, p. XV : n.a.v. legaat De Schietere "Il est à regretter qu'un pareil exemple trouve si peu d'imitateurs"; VANDAMME, J. *Het bibliotheekwezen in Brugge vóór 1920*. Brugge, 1971, 90-92.

Getijdenboek (schenking de Schietere), ca. 1500, Franse teksten, folio 50r (ornamentele initiaal M en versierde rand in Gents-Brugse stijl).

Brugge, Stadsbibliotheek, handschrift 320.

Scourion naar aanleiding van de schenking opstelde.⁵⁹ De kennis en zelfs de belangstelling voor laatmiddeleeuwse handschriften was in deze periode bijna onbestaande. Typerend in dit verband is dat Scourion, en bijgevolg ook Laude, de meest handschriften te vroeg dateerden. Zo plaatsten ze Brugge, Stadsbibliotheek, handschrift 328 dat tot stand kwam in het begin van de 16de eeuw in de 13de eeuw.

Voor een grondige beschrijving met aandacht voor de teksten, de illustratie en decoratie, en de codicologie was het wachten op bibliothecaris Alphonse De Poorter (1871-1939). Deze erudiete mediëvist maakte van de wetenschappelijke beschrijving van de handschriften zijn levenstaak. In 1933 had hij reeds de twintig getijden- en gebedenboeken (met onder meer de handschriften van De Schietere) onder handen genomen. Deze gedetailleerde beschrijvingen werden in dat jaar gepubliceerd en nagenoeg ongewijzigd overgenomen in de wetenschappelijke catalogus van het volledige handschriftenbezit van de stadsbibliotheek die een jaar later uitkwam.⁶⁰

Wetenschappelijke belangstelling

Eerder had Remi Parmentier ervoor gezorgd dat het grote publiek kon kennismaken met de volledige collectie De Schietere. Dit gebeurde in 1927 op de "Tentoonstelling van miniaturen en boekbanden", de eerste grote handschrifttentoonstelling in Brugge.⁶¹ In de catalogus werden Brugge, Stadsbibliotheek, handschriften 321 en 322 beschreven

⁵⁹ LAUDE, P.J. *Catalogue méthodique*, 284-335.

⁶⁰ DE POORTER, A. *Catalogue des livres d'heures et de prières de la Bibliothèque de Bruges*, in: *Revue d'Histoire Ecclésiastique*, 29, 1933, 344-361; DE POORTER, A. *Catalogue des manuscrits de la Bibliothèque Publique de la ville de Bruges*, Gembloers-Parijs, 1934, 320-335.

⁶¹ *Tentoonstelling van Miniaturen en Boekbanden: geïllustreerde catalogus*. Brugge, 1927, I, 51-52; II, 10, 17-18, 28, 30-37.

door Alphonse De Poorter; de 14 andere handschriftjes door Parmentier.

Remi Parmentier (1895-1960), in 1920 opvolger van Louis Gilliodts-van Severen als stadsarchivaris van Brugge, had een uitgesproken belangstelling voor laatmiddeleeuwse vroomheid en kunst. Dit bracht hem bijna automatisch op het pad van de getijdenboeken. Liever dan zich op het ordenen en beschrijven van het archief te werpen, legde hij zich toe op de studie van laatmiddeleeuwse gebedenboeken. Nauwelijks was Parmentier benoemd als archivaris of Edward Gailliard zijn aandacht op de collectie De Schietere. In 1907 had Gailliard voorgesteld om jaarlijks voor de Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde in Gent een aantal middeleeuwse Middelnederlandse kalenders te publiceren. Hij opende de reeks met de kalender van Brugge, Stadsbibliotheek, handschrift 334 uit de verzameling De Schietere, maar het project liep vervolgens vast. In 1920 wist hij Parmentier te overtuigen om opnieuw aan te knopen en dit resulteerde in onder meer de uitgave van de kalenders van Brugge, Stadsbibliotheek, handschriften 325 en 327. Kort daarop overleed Gailliard, en Parmentier liet de zaak voor wat ze was.⁶² Maar de getijdenboeken zelf zouden hem niet meer loslaten.

Na deze eerste kennismaking en vervolgens de intensere omgang met de collectie De Schietere in het kader van de tentoonstelling van 1927 zette Parmentier dit werk verder, meer in de diepte. Zo onderzocht hij vanuit zijn bijzondere veelzijdige eruditie Brugge, Stadsbibliotheek, handschriften 323 en 327, getijden- en gebedenboeken met Middelnederlandse teksten.⁶³ Parmentier

⁶² GAILLIARD, E. [& E. PARMENTIER], *Dietsche kalenders*, in: *Jaarboek der Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde*, 21, 1927, 1-52; 29, 1919-1920, 1-52.

⁶³ PARMENTIER, R. *Beschrijving van een middelnederlandsch getijden- en gebedenboek (Hs. 323 van de Stadsbibliotheek te Brugge)*, in: *Belgisch Tijdschrift voor Oudheidkunde en Kunstgeschiedenis*, 15, 1945, 163-182;

situeert de handschriftjes in de Noordelijke Nederlanden, bisdom Utrecht, respectievelijk tijdens de eerste helft van de 15de eeuw en het begin van de 16de eeuw. Sommige teksten zoals de boetepsalmen plaatst hij binnen de invloed van Geert Grote.

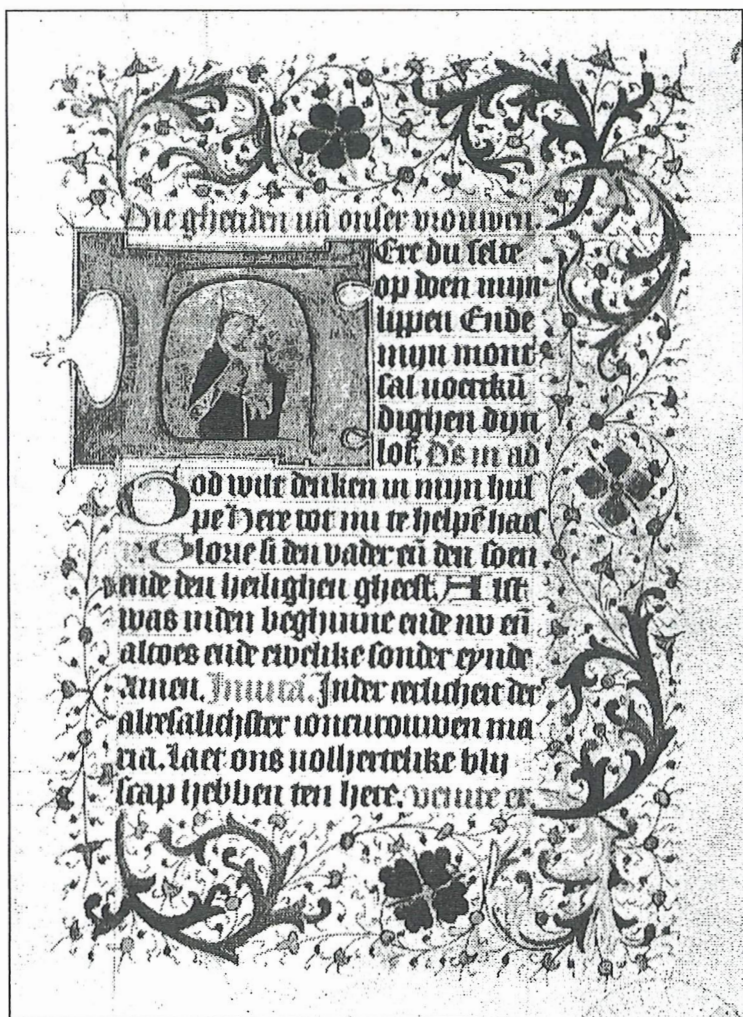
Parmentier legde in zijn studies een bijzonder grote precisie aan de dag in de studie van de kalender en het identificeren van de verschillende tekstonderdelen. Getijdenboeken bevatten inderdaad een schat aan vrome, al dan niet literaire teksten. Pas recent bracht de neerlandicus Johan Oosterman dit genre in kaart. Op zoek naar het literaire erfgoed in laatmiddeleeuwse gebeden- en getijdenboeken inventariseerde hij zelfstandige, berijmde gebeden in het Middelnederlands. De gebeden in Brugge, Stadsbiblioteek, handschrift 326 vielen binnen zijn onderzoek.⁶⁴

De geschiedenis van de miniatuurkunst in de Nederlanden kreeg vanaf 1850 belangstelling en kreeg een eerste overzicht in 1925 met Friedrich Winkler's "Die flämische Buchmalerei des XV. Und XVI. Jahrhunderts".⁶⁵ Vanzelfsprekend werd de collectie De Schietere betrokken in het onderzoek van het Studiecentrum Vlaamse Miniaturisten, een onderzoeksinstituut opgericht door professor Smeyers (1937-1999) binnen het departement Kunstgeschiedenis van de Katholieke Universiteit Leuven. Smeyers zelf, op zoek naar handschriften die aan het

IDEM, *Een verlucht Hollands getijden- en gebedenboek uit de aanvang van de 16de eeuw*, in: *Sacris Erudiri: jaarboek voor godsdienstwetenschappen*, 4, 1952, 291-338.

⁶⁴ OOSTERMAN, J.B. *De gratie van het gebed: Middelnederlandse gebeden: overlevering en functie, met bijzondere aandacht voor produktie en receptie in Brugge (1380-1450)*. Amsterdam, 1995, II, nr. 19.

⁶⁵ Leipzig, 1925; een reprint met addenda door Georges Dogaer verscheen in Amsterdam, 1978.

Getijdenboek (schenking de Schietere), 15de eeuw, Middelnederlandse teksten, folio 1r (begin van de Onze-Lieve-Vrouwegetijden met gehistorieerde initiaal H en randversiering met ranken)
 Brugge, Stadsbibliotheek, handschrift 323

Beierse huis in de Nederlanden konden worden gelinkt, onderzocht grondig Brugge, Stadsbibliotheek, ms. 321.⁶⁶ Het getijdenboek bevat heel wat teksten in het Frans, was bestemd voor een vrouw die – zo blijkt uit de naamvermelding in een aantal gebeden – Jacoba heette. Stijl en iconografie van de overvloedige miniaturen en de randversieringen verwijzen naar handschriftenateliers in Parijs omstreeks 1400, met grote inbreng van Vlaamse kunstenaars. Dit alles laat de veronderstelling toe dat dit handschriftje heeft toebehoord aan de jonge Jacoba van Beieren (1401-1436), gravin van Holland, Zeeland en Henegouwen, die een kort, turbulent leven leidde vol intrige, echtscheidingen, onwettige huwelijken en oorlog. Smeyers begeleidde verder het onderzoek van Cathérine Michielssen van Brugge, Stadsbibliotheek, ms. 324.⁶⁷ Het is een fraai geïllustreerd getijdenboek afkomstig uit een niet te preciseren atelier van de vroege Gents-Brugse school (1480-1500): volbladminiaturen en overvloedig versierd randwerk met bloemen-, dieren- en andere motieven, gestrooid op fel gekleurde randen. De ruimte voor het wapenschild bleef uitgespaard. Dit en andere aanwijzingen verraden een handschrift dat niet als concrete opdracht werd vervaardigd maar zich wel naar de Gentse markt richtte.

Het oudste handschriftje bekend als Brugge, Stadsbibliotheek, ms. 335, neemt duidelijk een heel eigen plaats in de collectie in. Het is een 13de-eeuws psalter, het gebedenboek voor burgers dat het getijdenboek voorafgaat. Kerstin Carlvant situeert het als een mooi exemplaar uit de nabloei van de Brugs-Gentse psalterproductie van de 13de eeuw (1265-1275). Het steekt in een

⁶⁶ SMEYERS, M. *Een getijden- en gebedenboek van Jacoba van Beieren?*, in: RAMAN, A. & E. MANNING (ed.), *Miscellanea Martin Wittek: album de codicologie et de paléographie offert à Martin Wittek*, Leuven-Parijs, 1993, 295-313.

⁶⁷ MICHIELSSEN, C. *Een Gents-Brugs getijdenboek van het laatste kwart der 15de eeuw* (onuitgegeven licentiaatsverhandeling K.U.L.). Leuven, 1988.

fraai, laatmiddeleeuws gestempeld bandje, maar is niet volledig. Onder meer de kalender ontbreekt.⁶⁸

Besluit

Op het einde van de Middeleeuwen werden duizenden gebedenboeken geproduceerd voor privé-gebruik. In de 18de-eeuw trokken deze fraaie handschriften de aandacht van bibliotheekverzamelaars. Zo beschikte Thomas-Lodewijk de Schietere de Lophem (1769-1824) over een mooie collectie met een 13de-eeuws psaltertje en 15 getijdenboeken uit de 15de en 16de eeuw. Hij maakte ze bij testament over aan de stad Brugge. De manier waarop hij deze collectie samenbracht kon niet precies worden achterhaald. Wel tekent de familie De Schietere zich in de 18de eeuw af als een familie met een uitgesproken bibliotheekbelangstelling. Nadat bibliothecaris Scourion naar aanleiding van de schenking in 1824 instond voor een summiere beschrijving, leden deze handschriften een eeuw lang een bijna verborgen bestaan binnen de Brugse stadsbibliotheek. In 1927, de eerste grote handschrifttentoonstelling in Brugge, en in 1934, de publicatie van de handschriftencatalogus van de Brugse stadsbibliotheek, maakte het grote én het wetenschappelijke publiek kennis met deze "quelques manuscrits anciens ornés d'estampes colorees [sic]".⁶⁹ Vanaf dat ogenblik geven deze handschriften door doorgedreven wetenschappelijk onderzoek stap voor stap hun geheimen prijs. Jammer dat de man die deze middeleeuwse schatten samenbracht en met veel zorg omringde dit niet meer kan meemaken.

Ludo Vandamme
Doornhut 28 – 8310 Sint-Kruis

⁶⁸ CARLVANT, K., in: *Vlaamse kunst op perkament*, Brugge, 1981, 168-169; IDEM. *Some modest psalters form thirteenth-century Flanders*, in: *Scriptorium*, 40, 1986, 89-90.

⁶⁹ Uit de brief van Karel-Thomas de Schietere de Lophem aan het College van Burgemeester en Schepenen van de stad Brugge (Loppem, 21 juli 1824): zie noot 30.

Bijlage:

Vereenvoudigde genealogie met de personen die in dit verhaal worden opgevoerd:

Op basis van DE SCHIETERE DE LOPHEM, A., *Histoire de la famille*, en BRUGGE, Rijksarchief, Archief De Schietere de Lophem, pak 12 (documenten De Fraula).

